

Daniela Matetić Poljak, Doroti Brajnov Botić

Pet antičkih kapitela iz Kaštel Sućurca

Daniela Matetić Poljak
Sveučilište u Splitu
Umjetnička akademija u Splitu
Zagrebačka 3
HR, 21000 Split
daniela.matetic-poljak@umas.hr

Doroti Brajnov Botić
Sveučilište u Splitu
Umjetnička akademija u Splitu
Zagrebačka 3
HR, 21000 Split
doroti@umas.hr

UDK: 72.032(497.583Kaštela)
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 8. 2. 2018.
Prihvaćeno: 20. 2. 2018.

Sažetak

U radu je provedena tipološko-stilska analiza pet antičkih kapitela koji se danas nalaze na području Kaštel Sućurca. Autorice temeljem komparacija i analogija s istraženim kapitelima na području Rimskoga Carstva predlažu njihovu okvirnu dataciju. Kao komparativni materijal donose i srodne primjerke pronađene na prostoru između Splita i Trogira.

Ključne riječi: korintski kapitel, korintizirajući kapitel, spoliji, Kaštel Sućurac, Dalmacija, rimska umjetnost

Five Roman capitals from Kaštel Sućurac

Daniela Matetić Poljak
University of Split
Arts Academy in Split
Zagrebačka 3
CROATIA, 21000 Split
daniela.matetic-poljak@umas.hr

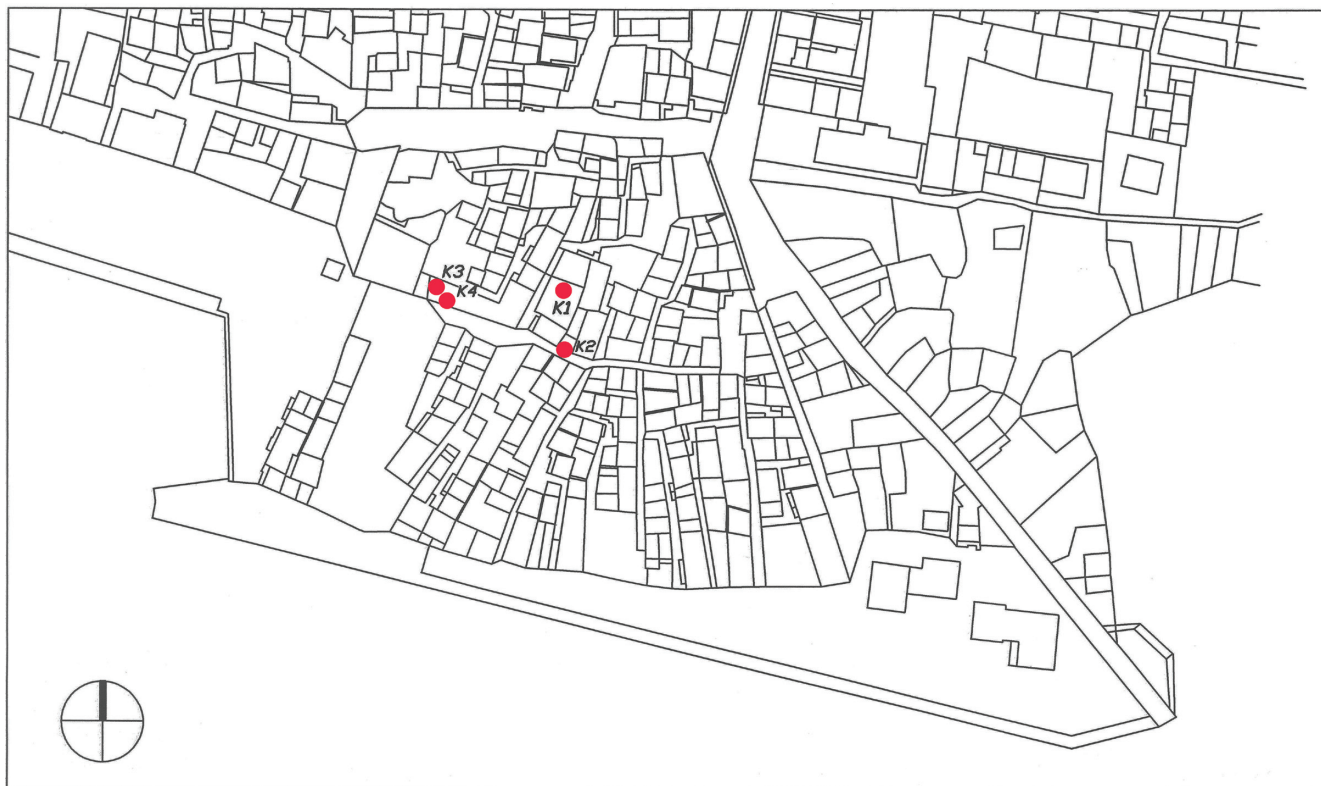
Doroti Brajnov Botić
University of Split
Arts Academy in Split
Zagrebačka 3
CROATIA, 21000 Split
doroti@umas.hr

UDC: 72.032(497.583Kaštela)
Original scientific paper
Received: 8 February 2018
Accepted: 20 February 2018

Abstract

This paper presents a typological and stylistic analysis of five Roman capitals presently located in the area of Kaštel Sućurac. Relying on comparisons and analogies with published capitals from the territory of the Roman Empire, the authors suggest their approximate dating. As comparative materials, they also present related examples found in the area between Split and Trogir.

Key words: Corinthian capital, Corinthianizing capital, spolii, Kaštel Sućurac, Dalmatia, Roman arts

Sl. 1a. Plan Kaštel Sućurca s označenim položajem kapitela izrađen prema katastarskom planu Državne geodetske uprave, M 1:1000 (D. Brajnov Botić)

Fig. 1a. Layout of Kaštel Sućurac highlighting the position of the capitals, made according to the cadastral map of the State Geodetic Administration, 1:1000 (D. Brajnov Botić)

Uvod

Na području Kaštel Sućurca sačuvano je pet antičkih kapitela: dva kapitela su kao spoliji ugrađena u kuće u povijesnoj jezgri (kapiteli K1 i K2), dva se nalaze u fundusu Muzeja grada Kaštela smještenom u Nadbiskupskoj palači (kapiteli K3 i K4), dok je jedan (kapitel K5) u privatnom vlasništvu obitelji Miolin.¹

Dosad su objavljene fotografije kapitela K1, K2 i K5, no samo je za kapitel K2 provedena tipološka analiza.² Kapiteli K3 i K4 dosad nisu objavljeni.

U ovom radu bit će provedena kataloška obrada, analiza i tipološka klasifikacija svih pet kapitela. Također će biti izvedene analogije i komparacije s primjerima pronađenim na području Splita, Salone i Trogira (od kojih dio dosad nije objavljen) te s

Introduction

Five Roman capitals have been preserved in the area of Kaštel Sućurac: two of them represent spolia built into houses in the town's historical nucleus (Capitals K1 and K2), two more are held in the inventory of the Kaštela Town Museum (Capitals K3 and K4), and one (Capital K5) is the private property of the Miolin family.¹

Capitals K1, K2 and K5 have thus far been published as photographs, but typological analysis has only been conducted for Capital K2.² Capitals K3 and K4 have not been published to date.

This paper will provide a catalogue, analysis and typological classification of all of the five capitals. It will also present analogies and comparisons with

1 Istraživanja objavljena u ovom članku dio su bilateralnog hrvatsko-francuskog znanstvenog projekta *Cogito* "Importi kapitela maloazijske produkcije carskog razdoblja u provincijama Narbonska Galija i Dalmacija: komparativna studija" koji provode Umjetnička akademija u Splitu i *Institut de Recherche sur Architecture Antique* u Aix-en-Provence.

2 Matetić Poljak, Brajnov Botić 2017.

1 The research published in this paper is part of the bilateral Croatian-French research project *Cogito* – "Imports of Capitals Produced in Asia Minor During the Imperial Period to the Provinces of Gallia Narbonensis and Dalmatia: a Comparative Study", which is being implemented by the Arts Academy in Split and *Institut de Recherche sur Architecture Antique* from Aix-en-Provence.

2 Matetić Poljak, Brajnov Botić 2017.

Sl. 1b. Plan Kaštel Sućurca s označenim položajem kapitela izrađen prema katastarskom planu Državne geodetske uprave, M 1:1000 (D. Brajnov Botić)

Fig. 1b. Layout of Kaštel Sućurac highlighting the position of the capitals, made according to the cadastral map of the State Geodetic Administration, 1:1000 (D. Brajnov Botić)

primjerima pronađenima diljem Rimskog Carstva. Naposljetku će biti predložena okvirna datacija.

Budući da terminologija na hrvatskom jeziku nije ujednačena, na slici 2. predstavljena je terminologija koja će biti korištena u ovom članku.³

Tipološko-stilska analiza

Kapitel K1

Kapitel K1 (sivi mramor; astragal diam. oko 30 cm, v. 40 cm) (sl. 3a) umetnut je u ogradu vanjskog stubišta na prvom katu kuće Alfirević/Gall, Frane Jurčinovića 20.

Radi se o korintizirajućem tipu kapitela s vijencem sastavljenim od četiri ugaona lista koja podržavaju abak između kojih se u osi stranice pojavljuje kopljasti list.⁴ Ugaoni listovi pripadaju akantu rezuckane

examples found in the area of Split, Salona and Trogir (some of which have not been published to date) and examples found throughout the Roman Empire. Finally, it will suggest an approximate dating.

Since the terminology in the Croatian language lacks consistency, Figure 2 presents the terminology which will be used in this paper.³

Typological and stylistic analysis

Capital K1

Capital K1 (grey marble; astragal dia. ca. 30 cm, h. 40 cm) (Fig. 3a) is inserted into the parapet of the outer staircase on the first floor of the Alfirević/Gall house at 20 Frane Jurčinovića st.

This is a Corinthianizing capital, with its crown consisting of four corner leaves supporting the abacus. A spear-shaped leaf appears along the side axes between the leaves.⁴ The corner leaves are those of the acanthus with indented leaf margins.⁵ They consist of three pairs of lobes and a top-leaflet. The lobe outline is elaborated into fine drill-formed dentils, and the lobe surface is articulated by thin protruding veins. All eyelets are teardrop-shaped. The leaf midrib is made of two smooth bands narrowing down toward the top (inserted between them at the base of the leaf, there is a small elongated triangle). The top-leaflet is not bent. The lower pair of lobes touches the homologous pair of the adjoining leaves. The spear-shaped leaves are smooth, with a finely fashioned surface, gently curved in their lower section, and narrowing down toward the top.

The kalathos lip is inwardly bevelled. By means of grooves, the abacus is divided into three horizontal smooth bands. The same block was also used for carving an astragal, which is underlined by a smooth engraved band. A pair of small holes drilled into the

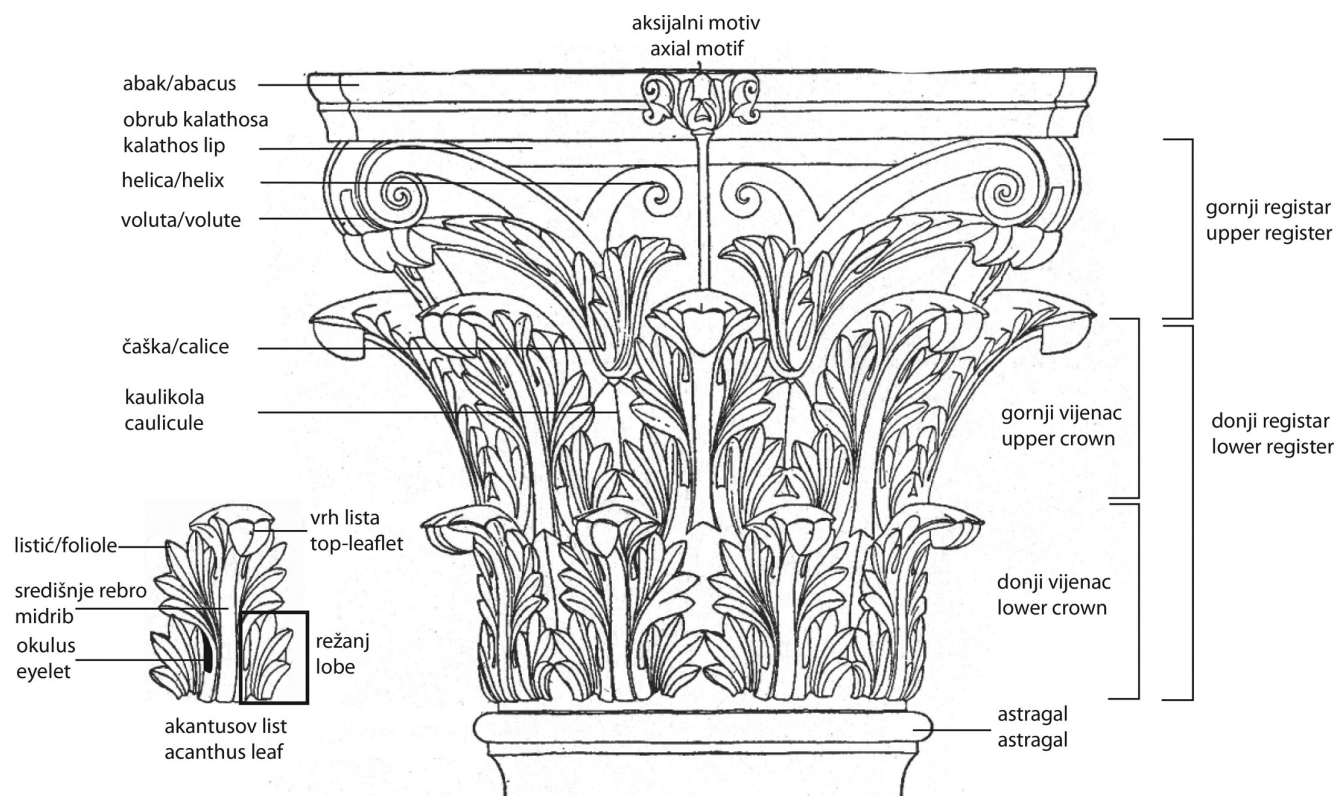
3 D. Matetić Poljak razradila je terminologiju prema uputama Ginouvès, Martin 1985 i Ginouvès 1992, uz prilagodbe pojedinih naziva tradiciji uporabe u hrvatskoj znanstvenoj bibliografiji (koja katkad nije sukladna botaničkoj terminologiji). U opisima kapitela u numeraciji listića reznjeva kreće se od donjih prema gornjima te se donji listić označava kao prvi, dok se u numeraciji listića polulistova čaški kao prvi listić označava onaj najbliži osi stranice kapitela.

4 Ronczewski 1923, str. 133-134.

3 D. Matetić Poljak prepared the terminology, adhering to the guidelines found in Ginouvès, Martin 1985 and Ginouvès 1992, with certain terms adjusted to traditional usage in the Croatian scholarly literature (which is not always consistent with botanical terminology). When identifying lobe folioles in the descriptions of capitals, the numbering begins from the lower and moves on toward the upper, with the lower foliole being identified as the first. When numbering half-leaf folioles on calices, the foliole identified as the first is that closest to the capital lateral axis.

4 Ronczewski 1923, pp. 133-134.

5 The designation derives from the Italian (*acanto frastagliato/foglia d'acanto a contorno frastagliato*), and French (*acanthé découpée*) terminology.

Sl. 2. Terminologija na hrvatskom i engleskom jeziku (izradila: D. Matetić Poljak na crtežu Hébrard 1912, str. 83)
 Fig. 2. Terminology in the Croatian and English languages (prepared by D. Matetić Poljak using a drawing taken from Hébrard 1912, p. 83)

konture.⁵ Građeni su od tri para režnjeva i vrha. Kontura režnjeva razdijeljena je na malene zupce oblikovane svrdlom, dok je površina režnjeva artikulirana tankim ispupčenim nervaturama. Svi okulusi imaju oblik kapljice. Središnje rebro lista građeno je od dvije glatke trake koje se sužavaju prema vrhu (u dnu lista među njima je umetnut maleni izduženi trokut). Vrh lista nije povijen. Donji par režnjeva u kontaktu je s homolognim susjednih listova. Kopljasti listovi su glatki, fino oblikovane površine, blago zaobljeni u donjem dijelu, stanjeni prema vrhu.

Obrub kalatosa (*kalathos*) je zakošen prema unutra. Abak je užljebima podijeljen na tri vodoravne glatke trake. U istom bloku isklesan je i astragal pod kojim se nalazi glatka uvučena traka. Par svrdlanih rupica na astragalu ukazuje na to da je na kapitel bio pričvršćen neki element.

Akantovi listovi rezuckane konture srodni su listovima koji se učestalo apliciraju na različitim arhitektonskim elementima tijekom 1. i 2. stoljeća, no zadržavaju se i kasnije.⁶ Strukturu sličnu listu na

astragal suggests that another element used to be attached to the capital.

The acanthus leaves with indented margins are akin to those that were often applied to various architectural elements during the 1st and 2nd centuries, although they persisted even later.⁶ A structure similar to the leaf on the Sućurac capital, with its midrib shaped in the same fashion, can be seen on two pilasters from the Museum of Aquileia, dated to the end of the 1st/beginning of the 2nd century (Fig. 3b).⁷ Their design features an almost “Baroque” contrast of light and shade, whereas the Sućurac leaf and capital feature a smoother contrast and more “classical” forms.

The Archaeological Museum in Split holds a limestone capital of the same type (Inv. No. AMS 73521; preserved dia. 24 cm, preserved h. 34 cm, abacus h. 7,5 cm, abacus preserved l. 37 cm) (Fig. 3c).

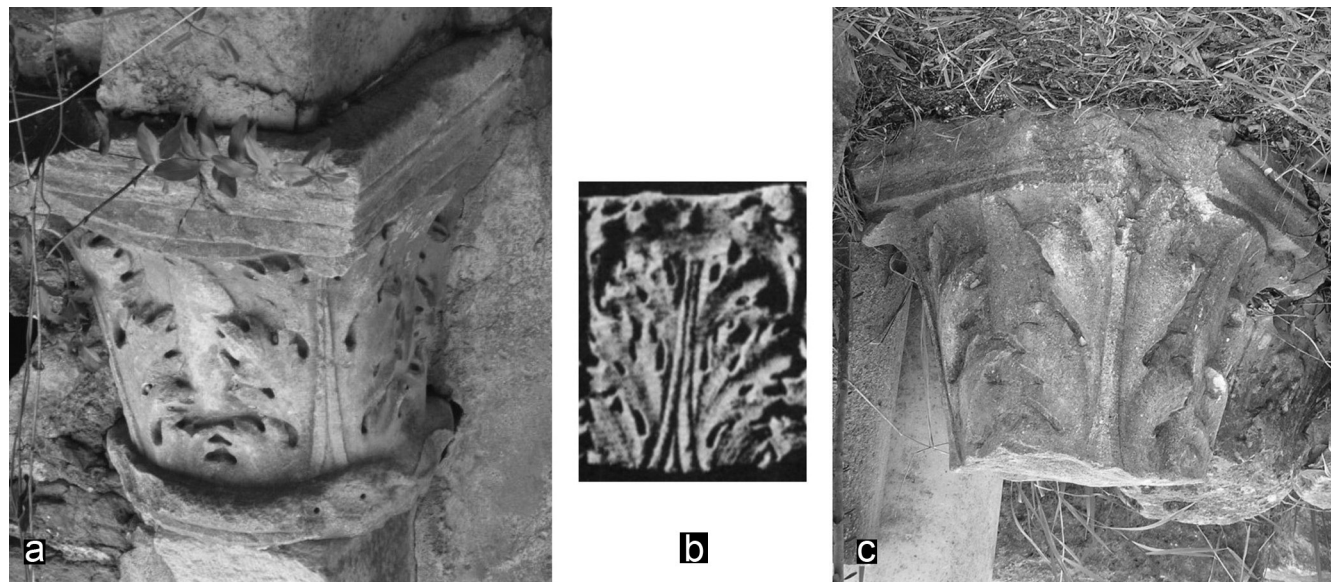
It is unknown where or when it was found, but it probably originates from Salona or its surroundings.

5 Naziv je određen prema terminologiji na talijanskom, *acanto frastagliato/foglia d'acanto a contorno frastagliato*, i francuskom jeziku, *acanthé découpée*.

6 Pojavljuju se u Augustovo doba, Leon 1971, str. 149-150, 164, T. 60. 3. O povijesti uporabe Rossignani

6 They first appeared in the Augustan era, Leon 1971, pp. 149-150, 164, Pl. 60. 3; on the history of their use: Rossignani 1975, p. 34, n. 5-6.

7 Scrinari 1952, pilasters nos. 54 and 56, pp. 48-49, suggests dating to the late 1st c.; Cavalieri Manasse 1983, Fig. 10, p. 138, to the Flavian era; Gans 1992, p. 116, Fig. 64, to the early 2nd c.

Sl. 3a. Kapitel K1 na kući Alfirević/Gall (foto: D. Brajnov Botić); b. list kapitela iz Muzeja u Akvileji (Scrinari 1952, sl. 56); c. kapitel iz Arheološkog muzeja u Splitu, AMS 73521 (foto: D. Matetić Poljak)
Fig. 3a. Capital K1 on the Alfirević/Gall house (photo: D. Brajnov Botić); b. Leaf of the capital from the Museum of Aquileia (Scrinari 1952, Fig. 56); c. Capital from the Archaeological Museum in Split, AMS 73521 (photo: D. Matetić Poljak)

sućuračkom kapitelu sa središnjim rebrom uobičajenim na isti način, nalazimo na dva pilastra iz Muzeja u Akvileji, datirana krajem 1., početkom 2. stoljeća (sl. 3b).⁷ U njihovoj se izvedbi zamjećuje gotovo “barokno” kontrastiranje svjetla i tame, dok je kod sućuračkog lista i kapitela kontrast smireniji, a forme “klasičnije”.

U Arheološkome muzeju u Splitu pohranjen je kapitel istog tipa, izrađen od vapnenca (Inv. br. AMS 73521; sač. diam. 24 cm, sač. v. 34 cm, abak v. 7,5 cm, abak sač. duž. 37 cm) (sl. 3c).

Nije poznato mjesto ni vrijeme nalaska, no vjerojatno potječe iz Salone ili okolice. Kapitel dosad nije objavljen.⁸ Donji dio kalatosa i ležajna ploha kapitela odlomljeni su te nije moguće utvrditi je li i ovaj kapitel imao astragal. Kapitel predstavlja djelo skromnije kvalitete izvedbe: proporcije listova su izdužene, oblikovanje režnjeva i središnjeg rebra pojednostavnjeno je (režnjevi su bez nervatura, rebro je glatko,

The capital has not been published to date.⁸ As the lower section of its kalathos and its bearing surface have been chipped off, it is impossible to ascertain whether this capital had an astragal. The quality of its rendering is rather modest: the leaves have oblong proportions, the design of its lobes and midrib is simplified (the lobes have no veins, the rib is smooth, with a triangular cross-section). This may well be the product of a local workshop made after an imported model.

By its design, Capital K1 reflects the tendency to attenuate forms and reduce the *chiaroscuro* contrast, which persisted from the period of Trajan's reign to that of the Severan dynasty's rule. Therefore, we suggest a somewhat broader dating: from the second decade to the end of the 2nd century. The capital from the Archaeological Museum probably predates the one from Sućurac.

According to the testimony of Ante Alfirević, son of the late Špiro, the capital was built into the parapet by his grandfather Pave Alfirević. Unfortunately,

1975, str. 34, bilj. 5-6.

7 Scrinari 1952, pilastar br. 54 i 56, str. 48-49, predlaže dataciju krajem 1. stoljeća; Cavalieri Manasse 1983, sl. 10, str. 138, u flavijevsko razdoblje; Gans 1992, str. 116, sl. 64, početkom 2. stoljeća.

8 Ovom prilikom zahvaljujemo dr. sc. Sanji Ivčević, muzejskoj savjetnici, na usrdnoj pomoći pri istraživanju materijala pohranjenog u Arheološkome muzeju u Splitu. Ujedno zahvaljujemo Arheološkome muzeju u Splitu na dopusnici za objavljivanje kapitela iz njegova fundusa.

8 We would like to take this opportunity to thank Sanja Ivčević, Ph.D., museum advisor, for her wholehearted assistance in examining the materials held in the Archaeological Museum in Split. We would also like to thank the Archaeological Museum in Split for granting approval to publish the capital from its holdings.

Sl. 4. Kapitel K2, Gualdova 1 (foto: D. Brajnov Botić)
Fig. 4. Capital K2, 1 Gualdova St. (photo: D. Brajnov Botić)

trokutastog presjeka). Moguće je da se radi o domaćoj radionici koja radi prema importiranom modelu.

Oblikovanje kapitela K1 odgovara tendenciji smirivanja formi, ublažavanja kontrasta *chiaro-scuro*, koji se javlja od razdoblja Trajanove vladavine do razdoblja vladavine dinastije Severa. Stoga predlažemo nešto širu dataciju, od drugog desetljeća 2. stoljeća do kraja tog stoljeća. Kapitel iz Arheološkog muzeja vjerojatno je nastao nakon sućuračkog.

Prema svjedočenju gospodina Ante Alfirevića, sina pokojnog Špira, doznajemo da je kapitel u ogradu ugradio njegov djed Pave Alfirević. Nažalost, nije mu poznato otkud ga je djed donio.⁹

Kapitel K2

Kapitel K2 (sivi mramor – prokoneški?; v. 62 cm, abak sač. duž. 55 cm) ubraja se prema stilizaciji listova, kaulikola, čaški, helica i voluta u azijske kapitule. Budući da je za njega objavljena detaljna tipološka analiza, bit će izdvojene samo njegove glavne značajke.¹⁰ Pripada korintskom normal kapitelu¹¹ (sl. 4).

Između donjeg registra i ležajne plohe umetnuta je tanka uvučena traka. Donji registar zauzima tri

he has no knowledge of whence his grandfather obtained it.⁹

Capital K2

Judging by the style of its leaves, cauliculi, calices, helices and volutes, Capital K2 (grey marble – Proconnesian (?); h. 62 cm, abacus preserved l. 55 cm) is classified as an Asiatic capital. As its detailed typological analysis has already been published, we shall only focus on its key features.¹⁰ It belongs to the normal Corinthian capital type¹¹ (Fig. 4).

A thin recessed band is inserted between the lower register and the bearing surface. The lower register occupies three fourths of the kalathos. Both crowns have eight leaves each. The leaves on the lower crown consist of two pairs of lobes each (the lower one is divided into five, and the upper one into four folioles) and a top-leaflet (with a pair of two lateral folioles and a bent tip).

All folioles feature carved veins, except the third foliole on both lobes and the second foliole on the top-leaflet, where the veins were drilled. The midrib margins are defined by a pair of veins on the upper lobe, which delineates its lower section, and pair of veins which descends along the lateral folioles of the top-leaflet, defining its upper section. The adjoining leaves touch each other only with the first two folioles on the lower lobe, forming superimposed, hollowed geometric shapes: a rhombus and an open spherical triangle. A double-edged protruding form has been fashioned between the free folioles of the lower lobe on the kalathos.

The leaves on the upper crown consist of a flat midrib, two pairs of lobes (the lower one reduced to a smooth, curved foliole and the upper one divided into four folioles) and the top-leaflet. The smooth foliole is connected with its homologue on the adjoining leaf by means of an arched rim on the kalathos. The folioles of the upper lobe are free. A hollowed open pentagon with a gently curved lower side is formed between the two neighbouring leaves (between the pair of smooth folioles, the pair of the first folioles on the upper lobe and the arched rim). The upper part of the central leaf midrib is defined by a pair of grooves

9 Gospodin Ante Alfirević navodi kako je njegov djed poklonio još jedan kapitel Arheološkome muzeju u Splitu. U inventarnoj knjizi nažalost nismo uspjeli pronaći taj podatak.

10 Matetić Poljak, Brajnov Botić 2017.

11 U normal kapitule ubrajaju se kapituli koji u gornjem registru imaju po par kaulikola, čaški, helica i voluta, Ginouvès 1992, str. 95. Kautzsch 1936, str. 5, naziva ih “Kapitelle mit vollem Apparat”.

9 Mr. Ante Alfirević said that his grandfather had donated another capital to the Archaeological Museum in Split. Unfortunately, we could not find this information in the accession register.

10 Matetić Poljak, Brajnov Botić 2017.

11 The normal Corinthian capital type includes capitals with a pair of cauliculi, calices, helices and volutes in their upper register, Ginouvès 1992, p. 95. Kautzsch 1936, p. 5, calls them “Kapitelle mit vollem Apparat”.

četvrtine kalatosa. Oba vijenca imaju po osam listova. Listovi donjeg vijenca građeni su od po dva para režnjeva (donji je podijeljen na pet listića, gornji na četiri) i vrha (s parom od dva lateralna listića i povijenim vrškom).

Svi listići imaju klesane nervature, s iznimkom trećeg listića oba režnja i drugog listića vrha na kojima je ona svrdlana. Konturu središnjeg rebra definira par nervatura gornjeg režnja koji omeđuje njegov donji dio i par nervatura koji se spušta lateralnim listićima vrha lista definirajući njegov gornji dio. Susjedni listovi dolaze u kontakt samo s prva dva listića donjeg režnja formirajući superponirane izdubljene geometrijske likove: romb i otvoreni sferni trokut. Između slobodnih listića donjeg režnja na kalatosu izvedena je dvobridna ispupčena forma.

Listovi gornjeg vijenca građeni su od plosnatog središnjeg rebra, dva para režnjeva (donji reducirani na glatki zaobljeni listić, gornji podijeljen na četiri listića) i vrška. Glatki listić lučnim je obodom na kalatosu povezan s homolognim susjednog lista. Listići gornjeg režnja su slobodni. Između dva susjedna lista (između para glatkih listića, para prvih listića gornjeg režnja i lučnog oboda) formira se izdubljeni otvoreni peterokut blago zakrivljene donje stranice. Središnje rebro lista u gornjem dijelu definira par paralelnih užljeba koji se spušta pod vrhom lista. U donjem dijelu ono je omeđeno parom svrdlanih nervatura koji se trećim listićem gornjeg režnja spušta na kalatos između listova donjeg vijenca sve do trećeg listića gornjeg režnja potonjih. Svi okulusi na kapitelu imaju oblik tzv. zakrivljene kapi.

Elementi koji se nalaze u gornjem registru gotovo u potpunosti prekrivaju kalatos. Kaulikole su prizmatične. Veći dio registra zauzimaju gotovo vertikalne, visoke, voluminozne dvodijelne čaške fine obrade. Kod njih je unutrašnji polulist podijeljen na tri listića, vanjski na režanj s četiri listića i vrh građen od dva lateralna listića i povijenog vrška. U osi stranice kapitela isklesan je glatki jezičac s kojim u kontakt dolaze prvi listići čaški.

Stabljike helice i voluta imaju oblik glatkih traka. Helice su međusobno razdvojene. Kratke stabljike svijaju se u blagom luku pod obrubom kalatosa te završavaju konveksnim krugom (u daljnjem tekstu dugme) koji počiva na prvom listiću čaške. Stabljika voluta razvija se pod abakom i završava spiralom s udubljenim središtem. Obrub kalatosa je tanak i uklošen prema unutra. Profilacija abaka predstavlja plastično reducirani *cavet* i *ovolo*. Aksijalni motiv zbog oštećenja nije prepoznatljiv.

U izvedbi kapitela zamjetan je jak kontrast *chiaroscuro* između izdubljenih geometrijskih likova, okulusa i nervatura, s jedne strane, te plastično naglašenih elemenata kapitela, s druge.

descending beneath the top-leaflet. Its lower part is delineated by a pair of drilled veins descending along the third foliole of the upper lobe to the kalathos between the leaves on the lower crown all the way to the third foliole of their upper lobe. All eyelets on the capital have the shape of the so-called curved drop.

The elements contained in the upper register cover almost the entire kalathos. The cauliculi are prismatic. Most of the register is occupied by practically vertical, high, voluminous, finely wrought bipartite calices. Their inner half-leaf is divided into three folioles, and the outer one into a lobe with four folioles and a top-leaflet consisting of two lateral folioles and a bent tip. Carved in the capital side axis, there is a small smooth tongue which touches the first folioles of the calices.

The stems of helices and volutes are shaped like smooth bands. The helices are separated from each other. The short stems gently arch underneath the kalathos lip, ending in a convex circle (hereinafter, the button) which lies on the first foliole of the calice. The volute stem spreads under the abacus and ends in a spiral with a depressed centre. The kalathos lip is thin and bevelled inwards. The abacus is moulded as a plastically reduced *cavet* and *ovolo*. The axial motif is not recognisable as a result of damage.

The capital is clearly designed to feature a sharp *chiaroscuro* contrast between its hollowed geometric shapes, oculi and veins on the one hand, and its plastically prominent elements on the other.

The type to which Capital K2 belongs is determined by: the lower crown leaves touching each other only in the lower lobe, the separated upper crown leaves, an arched rim carved between the smooth folioles on the lower lobe (hereinafter, *motivo à corna*),¹² and a tongue in the capital side axis. According to Pensabene's classification, these features belong to Type 10 and, according to Fischer's classification, to Types II Cb and V Cb.¹³

Marble capitals of this type are generally assigned to Proconnesian production, which has been confirmed by marble type analyses. They constitute frequent exports throughout the Roman Empire.

Several typologically related capitals have been found in Salona and its wider area.¹⁴ This paper presents the examples made of grey marble, which in

12 The term was introduced by Pensabene because the outline formed by the two smooth folioles linked by the arched rim resembles a pair of horns, Pensabene 1986, p. 312.

13 Pensabene 1986, p. 312; Fischer 1990, p. 42. In Pensabene's classification, the tongue is not considered a typological determinant.

14 Matetić Poljak, Brajnov Botić 2017, Figs. 5-10.

Determinante tipa kojemu pripada kapitel K2 su: listovi donjeg vijenca u međusobnom kontaktu samo u donjem režnju, razdvojeni listovi gornjeg vijenca, lučni obod isklesan između glatkih listića donjeg režnja (u daljnjem tekstu *motivo à corna*),¹² jezičac u osi stranica kapitela. U Pensabeneovoj klasifikaciji te determinante pripadaju tipu 10, a u Fischerovoj tipu II Cb i tipu V Cb.¹³

Mramorni kapiteli ovog tipa većinom se ubrajaju u prokonešku produkciju, što je potvrđeno istraživanjima vrsta mramora. Predstavljaju učestale eksporte diljem Rimskog Carstva.

Nekoliko tipološki srodnih kapitela pronađeno je u Saloni i široj okolici.¹⁴ U ovom radu donosimo primjerke izrađene u sivom mramoru koji se tipološki, oblikovno (no s manjim odstupanjem u dimenzijama) podudaraju s kapitelom K2: kapitel pronađen na Manastirinama (v. 60 cm, abak duž. 75 cm) (sl. 5a),¹⁵ kapitel reutiliziran na stupu u jugoistočnom kutu klasicističke crkve na Sustipanu (diam. 48 cm, v. 67, abak sač. duž. 72 cm) (sl. 5b),¹⁶ te kapitel postavljen na prvom istočnom stupu u dekumanu (*decumanus*) Dioklecijanove palače (diam. 43 cm, v. 63 cm, abak sač. duž. 68 cm) (sl. 5c).¹⁷ Potonji ima ponešto različitu stilizaciju vrhova listova donjeg vijenca te između listova gornjeg vijenca ima, umjesto otvorenog, izdubljeni zatvoreni nepravilni peterokut.

Novija istraživanja pomakla su dataciju produkcije kapitela ovog tipa. U ranijoj se literaturi smještala u razdoblje od polovice 2. st. pa sve do 4. st. (kraj Dioklecijanove vladavine),¹⁸ dok se u novijoj kao gornja granica većinom uzima polovica 3. stoljeća.¹⁹

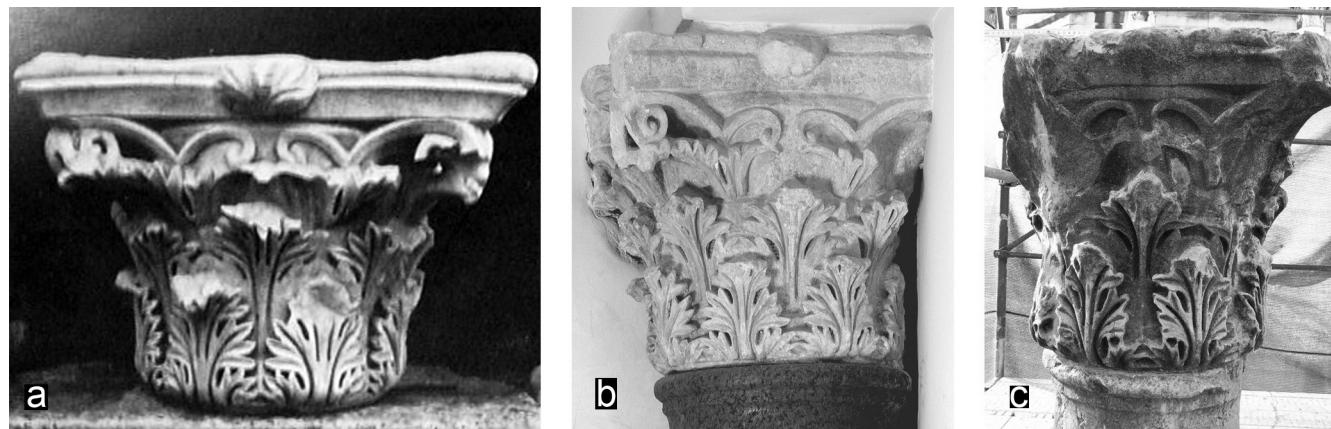
terms of their typology and form (albeit with minor variations in dimensions) match Capital K2. These include: the capital found at Manastirine (h. 60 cm, abacus l. 75 cm) (Fig. 5a),¹⁵ the capital reused on the column in the south-east corner of the classicist church on Sustipan (dia. 48 cm, h. 67, abacus preserved l. 72 cm) (Fig. 5b),¹⁶ and the capital placed on the first eastern column in the decumanus of Diocletian's Palace (dia. 43 cm, h. 63 cm, abacus preserved l. 68 cm) (Fig. 5c).¹⁷ The latter features a somewhat different stylisation of top-leaflets on the lower crown and its irregular pentagon hollowed between the leaves on the upper crown is closed rather than open.

Recent studies have shifted the period to which the production of this type of capitals was formerly dated. In the earlier literature, it was dated to the period from the mid-2nd century all the way to the 4th century (end of Diocletian's rule),¹⁸ whereas more recent sources mostly take the mid-3rd century as the upper limit.¹⁹

The issue of dating the examples found in the area of our research is complex. It is exacerbated by the fact that three marble capitals of this type, but of differing dimensions, have been found in Diocletian's Palace.²⁰ The context of the time when the Palace was built may be taken as a framework for dating all marble capitals found in it,²¹ but the question is whether the production of marble capitals of this type persisted all the

-
- 12 Termin je uveo Pensabene, jer kontura koju tvore dva glatka listića povezana lučnim obodom podsjeća na rogove, Pensabene 1986, str. 312.
- 13 Pensabene 1986, str. 312; Fischer 1990, str. 42. Kod Pensabeneove klasifikacije jezičac ne predstavlja tipološku determinantu.
- 14 Matetić Poljak, Brajnov Botić 2017, sl. 5-10.
- 15 Egger 1926, abb. 15; Kautzsch 1936, str. 5-6, T. I. 1.
- 16 Matetić Poljak 2009, sl. 57, str. 218; Matetić Poljak, Brajnov Botić 2017, sl. 6.
- 17 Matetić Poljak 2009, str. 211; Matetić Poljak, Brajnov Botić 2017, sl. 7.
- 18 Kautzsch 1936, str. 5-6. Ranija Pensabeneova istraživanja datiraju kapitel do treće četvrtine 3. stoljeća. Pensabene 1986, str. 313; Pensabene 1993, str. 399-401.
- 19 Velik utjecaj na promjene u dataciji imala su Fischerova istraživanja kapitela na području Palestine. Tip II Cb datira polovicom 2. stoljeća, a tip V Cb u doba vladavine dinastije Severa ili do polovice 3. stoljeća, Fischer 1990, str. 55. Pensabene u novijim istraživanjima korigira gornju granicu na drugu četvrtinu 3. stoljeća, Pensabene 2015, str. 925.

-
- 15 Egger 1926, abb. 15; Kautzsch 1936, pp. 5-6, Pl. I. 1.
- 16 Matetić Poljak 2009, Fig. 57, p. 218; Matetić Poljak, Brajnov Botić 2017, Fig. 6.
- 17 Matetić Poljak 2009, p. 211; Matetić Poljak, Brajnov Botić 2017, Fig. 7.
- 18 Kautzsch 1936, pp. 5-6. In his earlier studies, Pensabene dates the capital up to the third quarter of the 3rd c. Pensabene 1986, p. 313; Pensabene 1993, pp. 399-401.
- 19 Dating changes were largely influenced by Fischer's research into capitals in Palestinian territory. Type II Cb is dated to the mid-2nd c., and Type V Cb to the period of the Severan dynasty's rule or up to the mid-3rd c., Fischer 1990, p. 55. In his more recent studies, Pensabene corrects the upper limit by shifting it to the second quarter of the 3rd c., Pensabene 2015, p. 925.
- 20 Matetić Poljak 2009, Figs. 43-45; Matetić Poljak, Brajnov Botić 2017, Figs. 9-10. In the earlier literature, the capital from the decumanus (found after the demolition of the old diocese building early in the 20th c.) served as a fixture for dating a series of identical and typologically similar capitals. Some examples include: the capital from Manastirine, Egger 1926, p. 19; Kautzsch 1936, p. 5; the capital from the Museum of Aquileia, Scrinari 1952, Cat. 37; the capital from Galerius' residence in Thessaloniki, Kähler 1965, p. 102, Fig. 7, etc.
- 21 Kähler 1965, pp. 101-102; Matetić Poljak 2009, pp. 211-212.

Sl. 5a. Kapital pronađen na Manastirinama (Egger 1926, Abb. 15); b. Kapital iz klasicističke crkve na Sustipanu; c. Kapital iz dekumana Dioklecijanove palače (foto: D. Matetić Poljak)
Fig. 5a. Capital found at Manastirine (Egger 1926, Abb. 15); b. Capital from the classicist church on Sustipan; c. Capital from the decumanus of Diocletian's Palace (photo: D. Matetić Poljak)

Problematika datacije primjeraka pronađenih na našem području je složena. Otežava je činjenica da su u Dioklecijanovoj palači pronađena tri mramorna kapitela ovog tipa različitih dimenzija.²⁰ Vremenski kontekst gradnje Palače može se uzeti kao okvir za datiranje svih mramornih kapitela pronađenih u njoj,²¹ no postavlja se pitanje je li proizvodnja mramornih kapitela ovog tipa trajala sve do kraja 3. stoljeća. Jesu li oni na gradilište dopremljeni iz skladišta (gdje su uz ostale elemente arhitektonske dekoracije bili pohranjeni kapiteli ranije proizvodnje),²² ili predstavljaju spolije uzete s ranijih građevina na splitskom poluotoku, u Saloni i okolici?²³ Kapital od vapnenca pronađen u južnom dijelu Palače dokazuje da se taj tip kopirao tijekom njezine gradnje.²⁴

way to the end of the 3rd century. Were they delivered to the building site from a warehouse (where capitals of an earlier production had been stored together with other elements of architectural decoration),²² or do they constitute spolia taken from earlier structures on Split's peninsula, in Salona and the vicinity?²³ A limestone capital found in the southern section of the Palace proves that this type used to be copied during its construction.²⁴

The first dating suggested for the Sućurac capital (K2) was the 1st or the 2nd century.²⁵ Given the dating of this type according to more recent literature, the unknown original architectural context of the Sućurac capital and the existence of several capitals in Diocletian's Palace, we suggest a broader tentative dating to the 3rd century. Since the capital, by its dimensions and form, corresponds to those from the decumanus of Diocletian's Palace, consideration should be given to the possibility that it was brought to Sućurac from

20 Matetić Poljak 2009, sl. 43-45; Matetić Poljak, Brajnov Botić 2017, sl. 9-10. U ranijoj literaturi kapital iz dekumana (pronađen nakon rušenja zgrade stare Biskupije početkom 20. stoljeća) poslužio je kao odrednica za dataciju niza istih i tipološki srodnih kapitela. Navodimo tek neke primjere: kapital s Manastirina, Egger 1926, str. 19; Kautzsch 1936, str. 5; kapital iz Muzeja u Akvileji, Scrinari 1952, kat. 37; kapital iz Galerijeve rezidencije u Solunu, Kähler 1965, str. 102, sl. 7. itd.

21 Kähler 1965, str. 101-102; Matetić Poljak 2009, str. 211-212.

22 Russell 2013, str. 232-239.

23 Dioklecijanova palača izgrađena je na mjestu ranijega građevinskog kompleksa čija struktura i eventualne faze nisu poznate. Sačuvani ulomci arhitektonske dekoracije datiraju se u hadrijansko-antoninsko razdoblje. Matetić Poljak 2014, str. 189, s pregledom ranijih teza o dataciji. Stupanj izgrađenosti splitskog poluotoka još uvijek predstavlja nepoznanicu.

24 Matetić Poljak 2009, sl. 47-48. Matetić Poljak, Brajnov Botić 2017, sl. 9-10. Kapital je pronađen tijekom

22 Russell 2013, pp. 232-239.

23 Diocletian's Palace was erected at the site of an earlier architectural complex whose structure and possible phases are not known. The preserved fragments of architectural decoration are dated to the Hadrian-Antoninian eras. Matetić Poljak 2014, p. 189, with an overview of earlier dating suggestions. The levels of architectural development on Split's peninsula are still unknown.

24 Matetić Poljak 2009, Figs. 47-48. Matetić Poljak, Brajnov Botić 2017, Figs. 9-10. The capital was found during research conducted by the Urban Development Institute of Dalmatia since 1955.

25 Kečkemet 1978, p. 29, where the capital is misidentified as a composite.

Prva predložena datacija sućuračkog kapitela (K2) bila je 1. ili 2. stoljeće.²⁵ Uzimajući u obzir datacije ovog tipa prema novijoj literaturi, nepoznat izvorni arhitektonski kontekst sućuračkog kapitela, te postojanje nekoliko kapitela u Dioklecijanovoj palači, predlažemo širu okvirnu dataciju u 3. stoljeće. Budući da kapitel dimenzijama i oblikovno odgovara kapitelima iz dekumana Dioklecijanove palače, valja razmotriti mogućnost da je u Sućurac dopremljen iz Splita.²⁶ Današnja kuća u Gualdovoj ulici, u čije je južno pročelje ugrađen kapitel, nije ucrtana na katastarskom planu iz 1831. godine, što upućuje na zaključak da je kuća sagrađena u 19. st. ili početkom 20. stoljeća. Vjerojatno je tada ugrađen i kapitel.

Kapitel K3

Kapitel K3 (sivi mramor – prokoneški?; diam. 28 cm, v. 42 cm) pripada također azijskim kapitelima. Predstavlja slobodni korintski kapitel s izostavljenim kaulikolama.²⁷ Donji registar zauzima dvije trećine kalatosa (sl. 6). Oba vijenca sastavljena su od osam listova. U donjem listovi imaju dva para režnjeva (donji razdijeljen na tri, gornji na četiri listića) i vrh (koji je imao barem po jedan lateralni listić i vršak). Svi okulusi su u obliku zakrivljene kapi. Središnje rebro u donjem dijelu omeđuje par svrdlanih nervatura koji se spušta trećim listićem gornjeg režnja, a u gornjem par užlijeba koji se spušta pod vrhom lista. U kontaktu listića obaju parova režnjeva (osim četvrtog listića gornjeg režnja) s homolognim susjednih listova formiraju se superponirani geometrijski likovi: pravokutnik, romb i trokut. Listovi gornjeg vijenca imaju samo jedan par režnjeva s tri listića i vršak. Lučni obod na kalatosu povezuje susjedne listove i s prvim listićima njihovih režnjeva oblikuje izdubljeni otvoreni trokut.

Zbog oštećenja nisu u potpunosti vidljivi detalji elemenata u gornjem registru. Kod dvodijelnih čaški unutarnji je polulist podijeljen na tri listića, dok

Split.²⁶ The present-day house in Gualdova street, whose southern façade features the built-in capital, was not drawn in the cadastral map from 1831, which indicates that the house was constructed in the 19th or early 20th century. This was probably also the time when the capital was installed.

Capital K3

Capital K3 (grey marble – Proconnesian (?); dia. 28 cm, h. 42 cm) also belongs among the Asiatic capitals. It is a free-style Corinthian capital with omitted cauliculi.²⁷ The lower register occupies two thirds of the kalathos (Fig. 6). Both crowns are composed of eight leaves. In the lower crown, the leaves have two pairs of lobes (the lower one divided into three, and the upper into four folioles) and a top-leaflet (which had at least one lateral foliole and the tip). All eyelets are shaped like curved drops. The midrib is, in its lower section, delineated by a pair of drilled veins which descend along the third foliole of the upper lobe and, in its upper section, by a pair of grooves descending underneath the top-leaflet. Where the folioles on both pairs of lobes (except the fourth foliole of the upper lobe) come in touch with the homologous folioles of the adjoining leaves, superimposed geometric shapes are formed, including a rectangle, a rhombus and a triangle. The upper crown leaves have just one pair of lobes with three folioles and a tip. An arched rim on the kalathos connects the neighbouring leaves and, together with the first folioles of their lobes, forms a hollowed open triangle.

The details of the upper register elements are not fully visible due to damage. On bipartite calices, the inner half-leaf is divided into three folioles, whereas the structure of the outer one cannot be discerned. The capital side axis features a palmette which touches the first folioles of the calices. At the point of their contact, there is a helix button. The helix and volute stems are wrought like bands. Judging by its preserved fragment, the volute spreads over to the abacus. The abacus is divided into a reduced *cavet* and *ovolo*.

istraživanja koje je Urbanistički zavod Dalmacije provodio od 1955. godine.

- 25 Kečkemet 1978, str. 29, pri tom je kapitel pogrešno naveden kao kompozitski.
- 26 Prema idejnoj rekonstrukciji tlocrta Dioklecijanove palače J. Marasovića, u dekumanu i u kardu bilo je po 60 kapitela, Marasović 1997. S obzirom da su u dekumanu pronađena dva mramorna kapitela *in situ*, može se pretpostaviti da su svi kapiteli u dekumanu (a vjerojatno i u kardu) bili mramorni, Matetić Poljak 2009, str. 197.
- 27 Zahvaljujemo voditeljici arheološke zbirke Ivanki Kamenjarin, višoj kustosici, i Ivanu Šuti, višem kustosu i ravnatelju Muzeja grada Kaštela, na suradnji i ustupljenim podacima.

26 According to J. Marasović's conceptual reconstruction of the layout of Diocletian's Palace, there were 60 capitals in the decumanus and the cardo each; Marasović 1997. Since two marble capitals were found in the decumanus *in situ*, it may be assumed that all capitals in the decumanus (and probably in the cardo, too) were made of marble, Matetić Poljak 2009, p.197.

27 We would like to thank Ivanka Kamenjarin, senior curator and archaeological collection manager, and Ivan Šuta, senior curator and director of the Kaštela Town Museum, for their collaboration and for providing information.

Sl. 6. Kapitel K3, Muzej grada Kaštela (foto: D. Brajnov Botić)

Fig. 6. Capital K3, Kaštela Town Museum (photo: D. Brajnov Botić)

se građa vanjskog ne može razaznati. U osi stranice kapitela nalazi se palmeta, s kojom u kontakt dolaze prvi listići čaški. Na njihovu spoju počiva dugme helica. Stabljike helica i voluta obrađene su poput traka. Sudeći prema sačuvanom fragmentu volute, ona je prelazila na abak. Abak je podijeljen na reducirani *cavet* i *ovolo*.

Tipološke determinante kod ovog kapitela su: formiranje u donjem vijencu superponiranih geometrijskih likova (nastalih doticajem svih listića susjednih listova osim posljednjeg) koji poput mreže prekrivaju kalatos; reduciranje građe listova u gornjem vijencu na par režnjeva i vršak te formiranje trokuta između dva susjedna lista. U Pensabeneovoj klasifikaciji one odgovaraju tipu 13, u Fischerovoj tipu IV Bb.²⁸ Oba autora daju samo primjere normal kapitela. Slobodni kapitel s izostavljanjem kaulikolama predstavlja njegov podtip, dok postojanje jezičca u gornjem registru njegovu inačicu.²⁹

I ovaj tip predstavlja jedan od najučestalijih eksporta maloazijske (prokoneške) produkcije. Problematika određivanja donje i gornje granice njegove proizvodnje te datacija stilizacijskih mijena i dalje nije

The type of this capital is determined by: the superimposed geometric shapes formed in the lower crown (as a result of all folioles of the adjoining leaves touching each other, except the last one), which cover the kalathos like a grid; the structure of upper crown leaves reduced to a pair of lobes and a tip; and a triangle formed between the two adjoining leaves. According to Pensabene's classification, these features correspond to Type 13, while Fischer classifies them under Type IV Bb.²⁸ Both authors only cite the examples of normal Corinthian capitals. The free-style capital with omitted cauliculi constitutes its sub-type, while the existence of a tongue in its upper register represents its variant.²⁹

This type is also one of the most common exports of Asia Minor, i.e. Proconnesian production. There is still no full agreement on the issue of setting the lower and upper limits of its production and dating the changes in style. Before Fischer's study (which suggests a time frame from the reign of Marcus Aurelius to the end of the Severan rule³⁰, normal type capitals were mostly dated to the period from the mid-3rd century to the first half of the 4th century.³¹ In his more recent studies, Pensabene corrects the earlier time frames and dates them to the 3rd century.³² Capitals of this type were still produced during the first half of the 4th century, but they exhibit two tendencies: the elements are subjected to a higher level of reduction and the design of certain elements clearly ignores their function.

In presenting comparisons for Capital K3, we shall focus on the free-style capital type.

We should highlight the capital kept in the new museum of Rimini, which – both by its kalathos proportions and the relationship between the elements

28 Pensabene 1986, str. 315; Fischer 1990, str. 47.

29 Fischer tu inačicu označava IV Cb.

28 Pensabene 1986, p. 315; Fischer 1990, p. 47.

29 Fischer designates this variant as IV Cb.

30 Fischer 1990, p. 55.

31 Kautzsch 1936, pp. 6-7, suggests that similar Salontan capitals be dated to ca. 300 (stating that they were produced during the first half of the 4th c.). Pensabene dates Type 13 to the Tetrarchy period, Pensabene 1986, p. 315, with capitals from Alexandria (Cat. 426 and 428) stated under Type 14 being dated to the second half of the 3rd c. and the first half of the 4th c., Pensabene 1993, pp. 404-405.

32 Pensabene 2015, Secondo gruppo, tipo 4 (the type corresponds to Types 13 and 14 from his 1986 classification), believes that this is one of the most common types exported to the western part of the Empire in the 3rd c. In more recent papers by different researchers, the earlier datings suggested for 4th-c. spolia capitals are often antedated.

u potpunosti usuglašena. Do Fischerove studije (koja kao vremenski okvir predlaže razdoblje od vladavine Marka Aurelija do kraja vladavine Severa)³⁰ kapiteli normal tipa većinom su bili datirani od polovice 3. st. do prve polovice 4. stoljeća.³¹ Pensabene u novijim istraživanjima korigira ranije vremenske okvire te ih smješta u 3. stoljeće.³² Izrada kapitela koji pripadaju ovom tipu traje i tijekom prve polovice 4. stoljeća, no kod njih se uočavaju dvije tendencije: elementi su podvrgnuti višem stupnju shematizacije, u oblikovanju pojedinih elemenata uočava se negiranje njihove funkcije.

U prezentiranju komparacija za kapitel K3 ograničit ćemo se na tip slobodnih kapitela.

Izdvajamo kapitel pohranjen u novom muzeju u Riminiju, koji i proporcijama kalatosa te odnosom elemenata dvaju registara u potpunosti odgovara sućuračkom kapitelu.³³

U Arheološkome muzeju u Splitu pohranjena su dva kapitela od sivog mramora (prokoneškog?) koja dosad nisu objavljena: kapitel AMS 73423 (sl. 7a; diam. 29 cm, v. 43 cm, donji vijenac v. 17 cm, gornji vijenac v. 28 cm, abak v. 6 cm, abak sač. duž. 36 cm) tipološki je sukladan kapitelu K3, dok kapitel AMS 73522 (sl. 7b; diam. 32 cm, v. 44 cm, donji vijenac v. 17 cm, gornji vijenac v. 29 cm, abak v. 5,5 cm, abak sač. duž. 37 cm) predstavlja tipološku varijantu s jezičcem u gornjem registru.

Kod oba je kapitela, premda se proporcije kalatosa razlikuju od proporcija sućuračkog kapitela, građa elemenata ista. Zajedničko im je i oblikovanje visokih uspravnih čaški. Na žalost, zbog toga što se oznaka izvornih inventarnih brojeva izbrisala, nije moguće utvrditi odakle potječu, no vjerojatno se radi o Saloni i široj okolici.³⁴

of its two registers – fully matches the Sućurac capital.³³

The Archaeological Museum in Split holds two (Proconnesian?) grey marble capitals that have never been published to date: Capital AMS 73423 (Fig. 7a; dia. 29 cm, h. 43 cm, lower crown h. 17 cm, upper crown h. 28 cm, abacus h. 6 cm, abacus preserved l. 36 cm) is typologically consistent with Capital K3, while Capital AMS 73522 (Fig. 7b; dia. 32 cm, h. 44 cm, lower crown h. 17 cm, upper crown h. 29 cm, abacus h. 5.5 cm, abacus preserved l. 37 cm) constitutes a typological variant with a tongue in its upper register.

Although their kalathos proportions differ from those of the Sućurac capital, both capitals show the same structure of elements. They also share the design of tall, vertical calices. Unfortunately, since the original inventory number labels have faded, it is impossible to ascertain their origin, but it is probably Salona and its wider area.³⁴

Albeit seriously damaged, Capital K3 clearly features a simplified design of two elements: its palmette is flat, divided by shallow furrows in three sections; the surface within the open triangle between the upper crown leaves is not fully hollowed (with an undefined protrusion visible at places). For this capital (as well as those from the Archaeological Museum), we suggest a broader dating to the 3rd century. The mentioned particulars of the Sućurac capital's detail design may suggest that it should be dated toward the latter half of the century.

Capital K4

Capital K4 (grey marble – Proconnesian (?); dia. 30 cm, h. 42 cm, abacus preserved l. 46 cm) represents a step further in simplifying the structure of leaves and reducing the plastic quality of all elements (Fig. 8a and 8b). This capital belongs to the Asiatic type.

The lower register occupies three fourths of the kalathos. The lower crown leaves consist of two pairs

30 Fischer 1990, str. 55.

31 Kautzsch 1936, str. 6-7, za slične salonitanske kapitele predlaže dataciju oko 300. godine (napominjući kako se proizvode tijekom prve polovice 4. stoljeća). Pensabene datira tip 13 u razdoblje tetrahrije, Pensabene 1986, str. 315, dok kapitele iz Aleksandrije (kat. 426 i 428) navedene pod tipom 14 smješta u drugu polovicu 3. st. i prvu polovicu 4. st., Pensabene 1993, str. 404-405.

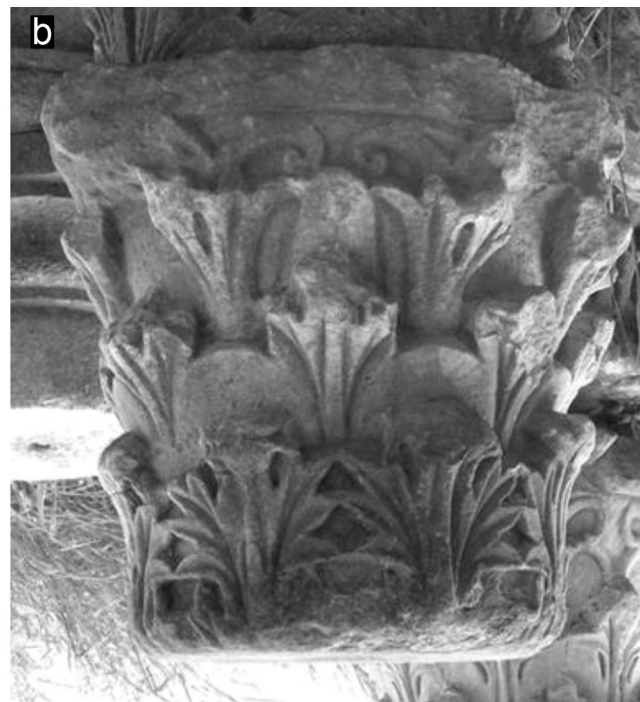
32 Pensabene 2015, Secondo gruppo, tipo 4 (tip odgovara tipovima 13 i 14 u njegovoj klasifikaciji iz 1986.), smatra da se radi o jednom od najučestalijih tipova, koji se tijekom 3. stoljeća izvoze u zapadni dio Carstva. U novijim radovima različitih istraživača često se ranije predložene datacije kapitela-spolija iz 4. stoljeća antedatiraju.

33 Santorio Bianchi 1990, sl. 55, kat. R1, str. 68-69, datiran u prvu četvrtinu 4. stoljeća.

34 U muzejskom katalogu *E* i *Ea* nalaze se podatci o kapitelima koji su u fundus muzeja uvršteni od 1885.

33 Santorio Bianchi 1990, Fig. 55, Cat. R1, pp. 68-69, dated to the first quarter of the 4th c.

34 Museum catalogue *E* and *Ea* contains data on the capitals included in the museum holdings from 1885 to the 1990s. As the data are very limited (stating only the year of acquisition, material and the place of origin, with diameter and height dimensions sometimes omitted) and are not illustrated by drawings or photographs, it is not possible to recognise the capitals to which they refer. The catalogue tells us that some of the capitals originated from archaeological excavations and sites in Salona and Split, while the others were purchased from individuals from Split, Salona and Vranjic.

Sl. 7. Kapitela iz Arheološkog muzeja u Splitu: a. AMS 73423, b. AMS 73522 (foto: D. Matetić Poljak)

Fig. 7. Capitals from the Archaeological Museum in Split: a. AMS 73423, b. AMS 73522 (photo: D. Matetić Poljak)

Unatoč znatnim oštećenjima na kapitelu K3 uočava se pojednostavnjenje oblikovanja dvaju elemenata: palmeta je plosnata, podijeljena plitkim urezima na tri dijela; površina unutar otvorenog trokuta među listovima gornjeg vijenca nije u potpunosti izdubljena (na pojedinima se zamjećuje nedefinirana izbočina). Za ovaj kapitel (kao i za one iz Arheološkog muzeja) predlažemo širu dataciju u 3. stoljeće. Moguće je da navedene pojedinosti u oblikovanju detalja kod sućuračkog kapitela ukazuju na dataciju prema drugoj polovici stoljeća.

Kapitel K4

Kapitel K4 (sivi mramor – prokoneški?; diam. 30 cm, v. 42 cm, abak sač. duž. 46 cm) predstavlja daljnji stupanj pojednostavnjivanja strukture listova i reduciranja plasticiteta svih elemenata (sl. 8a i b). Ovaj se kapitel ubraja u azijske kapitule.

godine do 90-ih godina 20. stoljeća. Zbog šturosti podataka (navedena je godina nabave, materijal, mjesto s kojeg potječu, dok su dimenzije dijametra i visine ponekad izostavljene) koji nisu popraćeni crtežom ili fotografijom, nije moguće prepoznati o kojim se kapitelima radi. Iz kataloga doznajemo da je dio kapitela dopremljen s arheoloških iskopavanja i lokaliteta u Saloni i Splitu, dok je dio otkupljen od privatnih osoba iz Solina, Splita i Vranjica.

of lobes (the lower one being divided into one semi-foliole and two folioles and the upper one into three folioles) and a top-leaflet (consisting of a pair of two lateral folioles and a tip). The leaf veins are carved. The thin and flat midrib is, in its lower section, delineated by veins spreading over the second foliole of the upper lobe and, in its upper section, by a pair of grooves descending underneath the top-leaflet. All lobe folioles touch their homologues on the adjoining leaves, with contact also being made between the lateral folioles of the top leaflets. The superimposed geometric shapes include a triangle, a rectangle, a rhombus and an irregular pentagon.

The upper crown leaves have a pair of lobes (divided in two folioles) and a top-leaflet (whose structure is not recognisable due to damage). The first folioles of the adjoining leaves, together with the arched rim on the kalathos, form a hollowed triangle. One of its sides is open. The leaves of both crowns are pressed close to the kalathos. The eyelets are shaped like curved drops.

The inner half-leaves of the calices are divided into three folioles, and the outer ones into at least three folioles and a tip. Due to a small surface occupied on the kalathos by the upper register, the helices and volutes are short. Their stem is thin and wrought like a band. The helix button rests on the first leaf of the calice. The volute stems spread over to the abacus and end in a firmly compacted spiral.

Sl. 8a, b. Kapitel K4, Muzej grada Kaštela (foto: D. Matetić Poljak); c. Kapitel iz Muzeja grada Trogira (foto: D. Brajnov Botić)

Fig. 8a, b. Capital K4, Kaštela Town Museum (photo: D. Matetić Poljak); c. Capital from the Trogir Town Museum (photo: D. Brajnov Botić)

Donji registar zauzima tri četvrtine kalatosa. Listovi donjeg vijenca građeni su od dva para režnjeva (donji je podijeljen na jedan polulistić i dva listića, gornji na tri) i vrha (sastavljenog od para od dva lateralna listića i vrška). Nervature listova su klesane. Tanko i plosnato središnje rebro omeđuju u donjem dijelu nervature koje se protežu drugim listićem gornjeg režnja, a u gornjem par užljeba koji se spušta pod vrhom lista. Svi listići režnjeva u doticaju su s homolognima susjednih listova, a u kontakt dolaze i lateralni listići vrhova. Superponirani geometrijski likovi predstavljaju trokut, pravokutnik, romb i nepravilan peterokut.

Listovi gornjeg vijenca imaju par režnjeva (podijeljen na dva listića) i vrh (čija građa zbog oštećenja nije prepoznatljiva). Prvi listići susjednih listova s lučnim obodom na kalatosu formiraju izdubljeni trokut. Na jednoj stranici on je otvoren. Listovi oba vijenca čvrsto su priljubljeni uz kalatos. Okulusi su oblika zakrivljene kapi.

Unutarnji polulistovi čaški podijeljeni su na tri listića, a vanjski najmanje na tri listića i vršak. Zbog male površine koju na kalatosu zauzima gornji registar, helice i volute su kratke. Njihova stabljika je tanka, obrađena poput vrpce. Dugme helica počiva na prvom listiću čaške. Stabljike volutâ prelaze na abak i završavaju čvrsto stisnutom spiralom.

Između helicâ i čaški na trima stranicama kapitela isklesan je glatki jezičac s kojim prvi listići čaški dolaze u kontakt. U osi stranice na kojoj je izostavljen, njegovo mjesto zauzimaju razdvojeni prvi listići čaški koji se svijaju iznad vrha lista gornjeg vijenca. Na različitim stranicama u ovom se registru zamjećuje još jedna nedosljednost: na trima su kaulikole izostavljene, dok se na jednoj javlja ispupčena forma koja podsjeća na degeneriranu kaulikolu. Profilacija abaka na *cavet* i *ovolo* je plastički reducirana. Aksijalne motive zbog oštećenja nije moguće raspoznati.

Between the helices and calices on three sides of the capital, a smooth tongue is carved, coming in touch with the first folioles of the calices. In the axis of the side where it is omitted, its place is occupied by the separated first folioles of the calices, which bend over the top-leaflet of upper crown. In this register, different sides show another inconsistency: cauliculi are omitted on three sides, whereas one side features a protrusion which resembles a degenerated caulicole. The profile of the abacus is plastically reduced to a *cavet* and *ovolo*. The axial motifs cannot be recognised due to damage.

A (Proconnesian?) grey-marble capital of the same type is displayed as part of the stone monument collection in the Trogir Town Museum (Inv. no. 663; dimensions: dia. 34 cm; h. 43.5; abacus preserved l. 48 cm) (Fig. 8c).³⁵ It has never been published to date. The lower register occupies only two thirds of the kalathos. Compared to the Sućurac capital, its lower cornice leaves differ in: the stylisation of top-leaflets (the lateral folioles are free), the use of a drill to make the veins flanking the central midrib, and a reduced number of superimposed geometric shapes (a triangle, a rectangle and rhombus). In the upper register, differences include the use of drilling to fashion the veins running along the second foliole of the calice half-leaves and the making of a palmette (instead of a smooth tongue) in the capital side axis.

The structure of lower crown leaves (with lobes divided into three folioles) is a key dating determinant

35 Until 1987, the capital was kept in the stone monument collection of St. Dominic's Monastery. It was probably found in the Trogir area (where it may have been originally used or reused). We would like to thank Lujana Paraman, archaeological collection manager in the Trogir Town Museum, for her assistance and cooperation.

Kapitel istog tipa, od sivog mramora (prokoneškog?) izložen je u lapidariju Muzeja grada Trogira (Inv. br. 663, dimenzije: diam. 34 cm; v. 43,5; abak sač. duž. 48 cm) (sl. 8c).³⁵ Dosad nije objavljen. Donji registar zauzima tek dvije trećine kalatosa. U odnosu na sućurački kapitel kod listova donjeg vijenca razlikuje se: stilizacija vrha (lateralni listići su slobodni), izvedba nervatura koje omeđuju središnje rebro svrdlanjem, reduciran broj superponiranih geometrijskih likova (trokut, pravokutnik i romb). U gornjem registru razlika se očituje u izvedbi tehnikom svrdlanja nervatura koje se protežu drugim listićem polulistova čaški, te u izradi palmete (a ne glatkog jezičca) u osi stranice kapitela.

Struktura listova donjeg vijenca (s režnjevima podijeljenim na tri listića) predstavlja važnu odrednicu za datiranje oba kapitela. Trogirskom kapitelu tipološki i stilizacijom listova odgovara kapitel iz vrta Sv. Cecilije u Rimu, koji Pensabene donosi pod tipom 3 i datira ga u 3. stoljeće.³⁶ Listovi takve strukture češće su aplicirani na kapitelima koji predstavljaju različite varijante slobodnih kapitela datirane od polovice 3. do treće četvrtine 4. stoljeća.³⁷

Kod sućuračkog kapitela važnu odrednicu uz stilizaciju listova (s lateralnim listićima vrha koji dodiruju homologne susjednih listova), predstavlja i reduciranje plasticiteta svih elemenata (koje za posljedicu ima jači stupanj shematizacije čitavog kapitela). Predlažemo dataciju od zadnje četvrtine 3. do druge četvrtine 4. stoljeća. Trogirski kapitel vjerojatno je nešto raniji od sućuračkog.³⁸

Kapiteli K3 i K4 su nakon Drugoga svjetskog rata doneseni u Zavičajnu zbirku u Kaštel Sućurcu.

for both capitals. By its typology and the stylisation of its leaves, the Trogir capital matches that from the courtyard of St. Cecilia in Rome, presented by Pensabene as Type 3 and dated to the 3rd century.³⁶ The leaves with such structure were more often applied to capitals representing different variants of free-style capitals dated to the period from the mid-3rd century to the third quarter of the 4th century.³⁷

In case of the Sućurac capital, an important determinant – along with the stylisation of its leaves (with the lateral top-leaflet folioles touching their homologues on the adjoining leaves) – refers to the reduced plastic quality of all elements (leading to a higher level of simplification of the entire capital). We suggest that it be dated somewhere from the last quarter of the 3rd century to the second quarter of the 4th century. It is probable that the Trogir capital somewhat predates that from Sućurac.³⁸

After World War II, Capitals K3 and K4 were brought to the Kaštel Sućurac Local Collection. There is no knowledge of more detailed data about the origin of these two capitals.³⁹

Capital K5

Capital K5 (white marble; dia. 26 cm; h. 34 cm; abacus l. 41 cm) belongs to the free-style Asiatic type where calices are omitted (Fig. 9a and b). The lower register occupies three fourths of the kalathos. A thin recessed band is inserted between the lower register and the bearing surface. The lower crown leaf structure consists of two pairs of lobes (the lower one being divided into a semi-foliole and three folioles, and the upper one into three folioles) and a bent top-leaflet. The thin and flat central midrib is delineated by a pair of carved veins running down the second foliole of the upper lobe, and parallel grooves descending

35 Kapitel se do 1987. nalazio u lapidariju samostana sv. Dominika. Vjerojatno je pronađen na području Trogira (gdje je mogao biti u izvornoj uporabi ili u reutilizaciji). Zahvaljujemo voditeljici arheološke zbirke Muzeja grada Trogira kustosici Lujani Paraman na pomoći i suradnji.

36 Pensabene 2015, sl. 637, kat. 666.

37 Ista struktura listova kao kod trogiskog kapitela javlja se kod kapitela iz Ostije (slobodni tip s izostavljenim helicama i kaulikolama), Pensabene 1973, sl. 379, kapitel iz parka Città della Domenica u Perugi, Cencioli 1978, T. XXX, kat. 35, dva kapitela iz Aleksandrije (s izostavljenim čaškama), Pensabene 1993, kat. 432 i 433. S obzirom na varijante slobodnih kapitela kojima pripadaju, datirani su od polovice 3. do treće četvrtine 4. stoljeća.

38 Mramorni kapitel iste obrade elemenata nalazi se u Museo Nazionale u Sarsini (SM2), Sanitorio Bianchi 1990, sl. 32, str. 42, s datacijom početkom 4. stoljeća.

36 Pensabene 2015, Fig. 637, Cat. 666.

37 The same leaf structure as that on the Trogir capital also appears on a capital from Ostia (the free-style type with omitted helices and cauliculi), Pensabene 1973, Fig. 379, a capital from the Città della Domenica Park in Perugia, Cencioli 1978, Pl. XXX, Cat. 35, and two capitals from Alexandria (with omitted calices), Pensabene 1993, Cat. 432 and 433. Given the free-style capital variants to which they belong, they have been dated to the period from the mid-3rd to the third quarter of the 4th c.

38 A marble capital with identically fashioned elements is kept in Museo Nazionale in Sarsina (SM2), Sanitorio Bianchi 1990, Fig. 32, p. 42, and is dated to the early 4th c.

39 According to data supplied by Ivanka Kamenjarin, senior curator and archaeological collection manager.

Sl. 9a, b. Kapitel K5, Ulica sela 10 (foto: D. Brajnov Botić)
Fig. 9a, b. Capital K5, 10 Sela St. (photo: D. Brajnov Botić)

Potniji podatci o podrijetlu ovih dvaju kapitela nisu poznati.³⁹

Kapitel K5

Kapitel K5 (bijeli mramor; diam. 26 cm; v. 34 cm; abak duž. 41 cm) pripada slobodnom azijskom kapitelu kod kojeg su izostavljene čaške (sl. 9a i b). Donji registar zauzima tri četvrtine kalatosa. Između njega i ležajne plohe umetnuta je tanka uvučena traka. Struktura listova donjeg vijenca sastoji se od dva para režnjeva (donji je podijeljen na polulistić i tri listića, gornji na tri listića) i povijenog vrha. Središnje tanko i plosnato rebro omeđeno je parom klesanih nervatura koje se spuštaju drugim listićem gornjeg režnja te paralelnim užljebima koji se spuštaju pod vrhom lista. Listovi su uski. U kontaktu s homolognim listićima susjednog lista su polulistić i dva listića donjeg režnja te prvi listić gornjeg režnja omeđujući izdubljene geometrijske likove: sferni trokut, trokut, pravokutnik i otvoreni trokut.

U gornjem vijencu razlikuje se građa ugaonih listova od listova smještenih u osi stranice kapitela. Potonji imaju po tri lateralna listića i vršak. U njihovoj razdiobi uočavaju se nedosljednosti – na nekima su s jedne strane središnjeg rebra četiri listića, a s druge tri (sl. 9b). Ugaoni listovi sastavljeni su od dva para režnjeva (donji reduciran na jedan listić artikuliran nervaturom, gornji podijeljen na četiri listića) i vrha. Svrđlane nervature predzadnjeg listića omeđuju središnje rebro te se spuštaju na kalatos između vrhova listova donjeg vijenca do gornjeg režnja. Geometrijski se

underneath the top-leaflet. The leaves are narrow. The semi-foliole and two folioles of the lower lobe and the first foliole of the upper lobe touch the homologous folioles of the adjoining leaf, defining hollowed geometric shapes: a spherical triangle, a triangle, a rectangle and an open triangle.

In the upper crown, the structure of the corner leaves differs from that of the leaves lying on the capital side axis. Each of the latter has three lateral folioles and a tip. Their articulation shows inconsistencies: some have their central midrib flanked by four folioles on one side, and three on the other (Fig. 9b). The corner leaves consist of two pairs of lobes (two lower one being reduced to a single foliole articulated by means of veins, and the upper one divided into four folioles) and a top-leaflet. The veins drilled on the penultimate foliole delineate the central midrib and run down to the kalathos between the lower crown top-leaflets to the upper lobe. The geometric shapes formed between the couples of adjoining leaves differ due to variations in the leaf structure. When the leaf in the capital side axis has three folioles, it forms a triangle, together with the corner leaf and the rim on the kalathos; when that leaf has four folioles, it forms superimposed closed and open triangles (Fig. 9b). The point of contact between the first folioles is accentuated by a small drilled hole. Most of the eyelets are shaped like curved drops, but some have a rectangular base.

The cauliculi's plastic quality is reduced. They are rendered in the form of a flat, triangular, double-edged leaf. The helices are short, with their endings shaped like thin, fluttering pennants. The volute stems do not cross onto the abacus, but grow thinner underneath it and end in large compact spirals. Rough drill marks

39 Prema podatku voditeljice arheološke zbirke, više kustosice Ivanke Kamenjarin.

likovi, formirani između dva susjedna lista, razlikuju zbog varijacija u građi listova. Kada list u osi stranice kapitela ima tri listića, s ugaonim listom i obodom na kalatosu formira trokut; kada taj list ima četiri listića, formiraju se superponirani zatvoreni i otvoreni trokut (sl. 9b). Doticaj prvih listića naglašen je svrdlanom rupicom. Većina okulusa ima oblik zakrivljene kapi, no kod pojedinih je baza pravokutna.

Plasticitet kaulikola je reduciran. Dane su u formi plosnatog trokutastog dvobridnog lista. Helice su kratke, sa završetkom u obliku tanke zavijorene zastavice. Stabljike voluta ne prelaze na abak. Pod njim se stanjuju. Završavaju velikim stisnutim spiralama. Na kalatosu su između stabljika, voluta i spirala vidljivi grubi tragovi dljeteta (sl. 9a).

Izvedba obruba kalatosa (koji je sveden na dekorativni element – luk koji prelazi na abak) pokazuje potpuno negiranje njegove funkcije. Abak je podijeljen na gotovo vertikalnu blago konkavnu traku i uvučeni konkavni profil. Na svim se stranicama od aksijalnog motiva (koji zbog oštećenja nije moguće raspoznati) spušta fino oblikovana vijugava stabljika sve do vrha lista gornjeg vijenca.

Premda kapitel istog tipa nismo pronašli, sljedeći elementi predstavljaju smjernice za dataciju. Kaulikole oblika dvobridoga trokutastog listića karakteristične su kako za kapitele iz Dioklecijanove palače izrađene u vapnencu (kapitele Protirona i Peristila, periptera i donjeg reda u interijeru Mauzoleja), tako i za pojedine azijske mramorne kapitele nastale krajem 3. i početkom 4. stoljeća. Helice u obliku zavijorenih zastavica također se javljaju na pojedinim kapitelima na Peristilu, no i kod mramornih kapitela maloazijske produkcije koji se izvoze diljem carstva u tom razdoblju.⁴⁰ Uvećane spirale voluta u odnosu na proporcije kapitela susreću se kod kapitela razvijenog 4. stoljeća. Tretiranje obruba kalatosa kao dekorativnog elementa ukazuje na tendenciju koja prethodi pojavi prvih bizantskih kapitela. Stoga predlažemo njegovu dataciju u razdoblje od kraja tetrarhije do polovice 4. stoljeća.

Prema svjedočenju gospođe Miolin, kapitel je bio u kući godine 1955., kada se udala. U obitelji se pričalo da je kapitel donio pradjed (što bi moglo biti negdje krajem 19. stoljeća), no nije poznato s kojeg lokaliteta.

U dosad objavljenoj literaturi o Kaštel Sućurcu navedeno je nekoliko pretpostavki o podrijetlu antičkih kapitela.⁴¹ Kečkemet spominje Salonu kao mogući lokalitet iz kojega su doneseni. Također navodi i mogućnost pronalaska kapitela u polju ili u temeljima

can be seen between the stems, volutes and spirals on the kalathos (Fig. 9a).

The design of the kalathos lip (which is reduced to a decorative element – an arch crossing onto the abacus) shows that its function is completely ignored. The abacus is divided into a practically vertical, slightly concave band and a recessed concave moulding. On each side there is a finely articulated undulating stem running down from the axial motif (which cannot be recognised due to damage) all the way to the upper crown top-leaflet.

Although we could not find a capital of the same type, the following elements can be taken as dating guidelines. The cauliculi shaped like double-edged triangular leaves are characteristic of both limestone capitals from Diocletian's Palace (i.e. those from the Prothyron, Perystile, peripteros and the lower row in the Mausoleum's interior) and certain Asiatic marble capitals produced in the late 3rd and the early 4th centuries. The helices shaped like fluttering pennants also appear on certain capitals in the Perystile, but can also be seen on marble capitals produced in Asia Minor, which were at the time exported throughout the Empire.⁴⁰ Volute spirals enlarged in proportion to capital dimensions are found on the capital developed in the 4th century. The treatment of the kalathos lip as a decorative element points to a tendency which predates the emergence of the first Byzantine capitals. Accordingly, we suggest that it should be dated to the period from the end of the tetrarchy to the mid-4th century.

According to Miolin's testimony, the capital had already been in the house in 1955, when she married. The story told in the family was that the capital had been brought by the great-grandfather (which could have happened somewhere near the end of the 19th century), but it is unknown whence it came.

In the literature published thus far about Kaštel Sućurac, several hypotheses have been suggested about the origin of the Roman capitals.⁴¹ Kečkemet mentions Salona as a possible site from which they were brought. He also speculates that the capitals may have been found in a field or during the construction of a house.⁴² As discussed by Cambi and Marasović, the settlements in the area of Kaštel Sućurac could be the locations of their original use,⁴³ and so could be the nearby medieval site of Sustipan, situated about a kilometre west of Kaštel Sućurac, where currently we can see the remains of the former Jugovinil factory.

40 Fischer 1990.

41 Kečkemet 1978, str. 30.

40 Fischer 1990.

41 Kečkemet 1978, p. 30.

42 Kečkemet 1978, p. 30.

43 Cambi 1992, pp. 51-57; Marasović 1992, p. 213; Marasović 2002, p. 41.

prilikom izgradnje kuća.⁴² Naselja na području Kaštel Sućurca, o čemu pišu Cambi i Marasović, mogla bi biti mjesto njihove izvorne uporabe,⁴³ kao i obližnji antički i srednjovjekovni lokalitet Sustipan, smješten oko kilometar zapadno od Kaštel Sućurca, na području današnjih ostataka tvornice *Jugovinil*.⁴⁴

Brojni spoliji na području Kaštel Sućurca, uključujući dio kapitela, možda bi se mogli dovesti i u vezu s generalom Foscolom i njegovim nalogom prema kojem su stanovnici Kaštela rušili ostatke Salone.⁴⁵

Zaključak

Kapiteli koji se nalaze u Kaštel Sućurcu izrađeni su od mramora, što ukazuje da se radi o importu dovršenih ili poludovršenih proizvoda. Kapitel K1 pripada zapadnoj tradiciji, dok se kapiteli K2, K3, K4 i K5 prema stilizaciji listova akanta (*Acanthus spinosus*), stilizaciji kaulikola, čaški, helica i voluta ubrajaju u tzv. azijske kapitele (proizvode maloazijskih radionica). Pokazuju odlike svojstvene "serijskoj" prokoneškoj produkciji. Kapiteli K2 i K3 odražavaju klasične principe oblikovanja i predstavljaju tipove koji se učestalo izvoze diljem Rimskog Carstva tijekom 3. stoljeća.⁴⁶ Kod K4 i K5 uočava se pojednostavnjivanje strukture, što ukazuje na nešto kasniju izradu.

Datacija kapitela lišenih izvornog arheološkog i arhitektonskog konteksta nosi rizik pogreške. Različiti kronološki pregledi uporabe tipova kapitela često nisu u potpunosti sukladni. Predložene vremenske granice produkcije pojedinih tipova ponekad pobijaju novija arheološka istraživanja (koja pomiču granice datiranja, no još uvijek ne dopuštaju čvrste zaključke). Stoga smo za svaki kapitel predložili širi datacijski okvir, nastojeći dati vremenski slijed tipova. Sućurački

This is where a mausoleum was discovered in 1908, with approximately 150 different fragments of marble sarcophaguses.⁴⁴

A number of spolia in the Kaštel Sućurac area, including some of the capitals, can perhaps also be associated with General Foscolo and his order for the residents of Kaštela to demolish the remains of Salona.⁴⁵

Conclusion

The capitals located in Kaštel Sućurac are made of marble, which suggests that they constitute imports of finished or semi-finished products. Capital K1 belongs to the western tradition, whereas Capitals K2, K3, K4 and K5 – by the style of their acanthus leaves (*Acanthus spinosus*), cauliculi, calices, helices and volutes – belong to the so-called Asiatic type (produced by workshops in Asia Minor). They exhibit characteristics typical of Proconnesian "batch" production. Capitals K2 and K3 reflect the classical principles of design and represent types which were commonly exported throughout the Roman Empire during the 3rd century.⁴⁶ K4 and K5 feature a simplified structure, suggesting somewhat later production.

The dating of capitals deprived of their original archaeological and architectural context carries the risk of error. Different chronological production overviews of the use of capital types often lack consistency. The time frames suggested for the production of specific types are sometimes contradicted by more recent archaeological studies (which shift the dating limits, but still fail to allow any firm conclusions). As a result, we have suggested a broader dating framework for each capital, trying to present a chronological sequence of types. In a way, the Sućurac capitals offer a cross-section view of imports in the area of Salona and its vicinity over a two-century time span.

42 Kečkemet 1978, str. 30.

43 Cambi 1992, str. 51-57; Marasović 1992, str. 213; Marasović 2002, str. 41.

44 Kečkemet 1978, str. 30; Pavlov, Vuletin 1916, str. 6; Cambi 1992, str. 50; Duplančić 2008, str. 58; Marasović *et al.* 2013, str. 144. Na tom je mjestu godine 1908. otkriven mauzolej sa oko 150 različitih ulomaka mramornih sarkofaga; vidi Cambi 1992, str. 50. Duplančić u radu o srednjovjekovnim kaštelanskim spomenicima među inim ubicira položaj antičkog mauzoleja i srednjovjekovnog lokaliteta, Duplančić 2008, str. 49, 61.

45 Kečkemet 1978, str. 30.

46 Uz prokoneške kamenolome bile su vezane radionice kapitela koji su bili namijenjeni izvozu. Kapitele su proizvodile i docimenske radionice. Polugotove proizvode za veća gradilišta pratile su radionice koje su ih dovršavale. U većim gradovima poput Rima i Akvileje potvrđeno je postojanje radionica maloazijskog porijekla koje su proizvodile kapitele, Pensabene 2015, str. 293.

44 Kečkemet 1978, p. 30; Pavlov, Vuletin, 1916, p. 6; Cambi 1992, p. 50; Duplančić 2008, p. 58; Marasović *et al.* 2013, p. 144; Cambi 1992, p. 50. In his paper on medieval monuments in Kaštela, Duplančić, *inter alia*, identifies the location of an ancient mausoleum and a medieval site; Duplančić 2008, pp. 49, 61.

45 Kečkemet 1978, p. 30.

46 The Proconnesian quarries were associated with capital workshops whose products were intended for export. Capitals were also produced by Docimian workshops. Semi-finished products for major construction sites were finalised *in situ* by accompanying workshops. It has been confirmed that workshops of Asia Minor origin existed in major cities such as Rome and Aquileia, where they manufactured capitals, Pensabene 2015, p. 293.

kapiteli pružaju na određeni način uvid u presjek importa tijekom dva stoljeća na području Salone i okolice. Daljnja istraživanja precizirat će njihovo mjesto i značenje u tom širem kontekstu.

Further research will precisely define their place and significance in a wider context.

KATALOG:

CATALOGUE:

Kapitel K1

Lokacija: inkorporiran u ogradu na vrhu vanjskoga pristupnog stubišta prvoga kata kuće Alfrević/Gall, Frane Jurčinovića 20 (Katastarska općina K. Sućurac, br. zemljišta: 848) (sl. 1a)

Dimenzije: astragal diam. oko 30 cm, astragal v. 6 cm, v. 40 cm, listovi v. 24 cm, obrub kalatosa v. 1,5 cm, abak v. 8 cm.

Materijal: sivi mramor

Stanje: Kapitel je vidljiv samo djelomice zbog umetanja u ogradu. Primjećuju se tek manja oštećenja na astragalu i na vršcima listova. Dvije rupice koje se nalaze na astragalu vjerojatno su služile za fiksaciju nekog elementa.

Bibliografija: Kečkemet 1978, str. 29, katalog p. i. 20, str. 288.⁴⁷

Capital K1

Location: incorporated into the parapet on the top of the outer staircase on the first floor of the Alfrević/Gall house at 20 Frane Jurčinovića St. (Cadastral Municipality of K. Sućurac, land plot no. 848) (Fig. 1a)

Dimensions: astragal dia. ca. 30 cm, astragal h. 6 cm, h. 40 cm, leaves h. 24 cm, kalathos lip h. 1,5 cm, abacus v. 8 cm.

Material: grey marble

Condition: Inserted in the parapet, the capital is only partly visible. Minor damage can only be seen on the astragal and leaf tips. Two holes on the astragal probably served to attach another element.

References: Kečkemet 1978, p. 29, Catalogue p. i. 20, p. 288.⁴⁷

Kapitel K 2

Lokacija: južno pročelje kuće u Gualdovoj 1 (Katastarska općina K. Sućurac, br. zemljišta: 850) (sl. 1a)

Dimenzije: v. 62 cm, donji vijenac v. 26 cm, gornji vijenac v. 41 cm, obrub kalatosa v. 1 cm, abak v. 11 cm, abak sač. duž. 55 cm.

Materijal: sivi mramor (prokoneški?)

Stanje: Zbog inkorporacije kapitela u zid nije moguće utvrditi nalazi li se u zidu čitav kapitel ili samo njegov dio. Vidljiva stranica djelomično je prekrivena žbukom. Uočavaju se sljedeća oštećenja: aksijalni motiv i desni rog abaka su otučeni, voluta i čaška pod njim te završetci obje helice su oštećeni, vrh glatkog jezičca, vrhovi listova oba vijenca i vršci većine listića su odlomljeni.

Bibliografija: Kečkemet 1978, str. 29, katalog p. i. 19, str. 288; Matetić Poljak, Brajnov Botić 2017, str. 92-101, sl. 4.

Capital K2

Location: southern façade of the house at 1 Gualdova St. (Cadastral Municipality of K. Sućurac, land plot no. 850) (Fig. 1a)

Dimensions: v. 62 cm, lower crown h. 26 cm, upper crown h. 41 cm, kalathos lip h. 1 cm, abacus h. 11 cm, abacus preserved l. 55 cm.

Material: grey marble (Proconnesian?)

Condition: As the capital is incorporated into the wall, it is impossible to ascertain whether the wall contains the entire capital or just a part thereof. The visible side is partly covered with plaster. The visible damage includes the following: the axial motif and the right horn of the abacus have been hammered off, the volute and calice beneath the abacus and the ends of both helices are damaged, the tip of the smooth tongue, the top-leaflets and the foliole tips have been broken off.

References: D. Kečkemet 1978, p. 29, Catalogue p. i. 19, p. 288; Matetić Poljak, Brajnov Botić 2017, pp. 92-101, Fig. 4.

47 U publikaciji je došlo do zamjene legendi ispod slika kapitela K1 i K2.

47 In the publication, the captions under the figures of Capitals K1 and K2 were mistakenly switched.

Kapitel K3

Mjesto pohrane: Muzej grada Kaštela, Nadbiskupska palača Kaštel Sućurac (Inv. br. 763: KAŠ-4915)

Dimenzije: diam. 28 cm, v. 42 cm, donji vijenac v. 16 cm, gornji vijenac v. 25 cm, obrub kalatosa v. 1,5 cm, abak v. 7 cm (*ovolo* 2,5 cm, *cavet* 4,5). Udubina za metalnu sponu na ležajnoj plohi kapitela: diam. 3 cm, dubina 6 cm, užljeb 9 cm.

Materijal: sivi mramor (prokoneški?)

Stanje: Vidljiva su jača oštećenja: abak je u potpunosti otučen; spiralni završetci voluta, četiri helice, četiri čaške i dvije palmete su uništeni; u donjem vijencu dva lista su u potpunosti otučena, dva djelomično sačuvana, dok ostali imaju oštećene vrhove listova te listiće donjeg reznja; u gornjem vijencu jedan list je u potpunosti uništen, jedan djelomično, kod ostalih vidljiva su oštećenja na vrhovima listova i vršcima listića.

Bibliografija: neobjavljen.

Kapitel K4

Mjesto pohrane: Muzej grada Kaštela; Nadbiskupska palača Kaštel Sućurac (Inv. br. 762: KAŠ-4914)

Dimenzije: diam. 30 cm, v. 42 cm, donji vijenac v. 19 cm, gornji vijenac v. 29 cm, obrub kalatosa v. 1,5 cm, abak sač. duž. 46 cm, abak v. 6 cm (*cavet* 3 cm, *ovolo* 2 cm).

Materijal: sivi mramor (prokoneški?)

Stanje: Kapitel ima manja oštećenja: dva roga abaka su otučena; svi aksijalni motivi su uništeni; spirale četiriju voluta su oštećene ili otučene; vanjski reznjevi čaški su oštećeni; vrhovi svih listova gornjeg vijenca su otučeni; kod listova donjeg vijenca donji par reznjeva je oštećen, samo jedan list sačuvao je povinuti vrh.

Bibliografija: neobjavljen.

Kapitel K5

Lokacija: Kuća obitelji Miolin, Ulica Sela 10 (Katastarska općina K. Sućurac, br. zemljišta: 6217) (sl. 1b)

Dimenzije: diam. 26 cm, v. 34 cm, donji vijenac v. 16 cm, gornji vijenac v. 23 cm, obrub *kalathosa* v. od 0,5 do 1 cm, abak duž. 41 cm, abak v. 6 cm (*cavet* 3,5 cm, *ovolo* 2,5 cm).

Udubina za metalnu sponu na ležajnoj plohi kapitela: diam. 6 cm, dub. 5,5 cm.

Materijal: bijeli mramor

Stanje: otučena je četvrtina abaka i gornji registar pod njim; svi aksijalni motivi su oštećeni; uništene su četiri helice, četiri volute, dvije kaulikole; tri lista gornjeg vijenca imaju jača oštećenja, ostali uništene vrhove listova; u donjem vijencu

Capital K3

Place of storage: Kaštela Town Museum, Archbishop's Palace in Kaštel Sućurac (Inv. no. 763: KAŠ-4915)

Dimensions: dia. 28 cm, v. 42 cm, lower crown h. 16 cm, upper crown h. 25 cm, kalathos lip h. 1.5 cm, abacus h. 7 cm (*ovolo* 2.5 cm, *cavet* 4.5), recession for the metal clamp on the capital's bearing surface: dia. 3 cm, depth 6 cm, groove 9 cm.

Material: grey marble (Proconnesian?)

Condition: There is considerable visible damage: the abacus has been entirely hammered off; the spiral volute endings, four helices, four calices and two palmettes are destroyed; two lower crown leaves have been completely broken off, two are partly preserved, and the others have damaged top-leaflets and lower lobe folioles; one upper crown leaf is completely destroyed, one partly, and the others have visibly damaged top-leaflets and foliole tips.

References: unpublished.

Capital K4

Place of storage: Kaštela Town Museum, Archbishop's Palace in Kaštel Sućurac (Inv. no. 762: KAŠ-4914)

Dimensions: dia. 30 cm, h. 42 cm, lower crown h. 19 cm, upper crown h. 29 cm, kalathos lip h. 1.5 cm, abacus preserved l. 46 cm, abacus h. 6 cm (*cavet* 3 cm, *ovolo* 2 cm).

Material: grey marble (Proconnesian?)

Condition: The capital shows minor damage: two abacus horns have been hammered off; all axial motifs are destroyed; four volute spirals are damaged or broken off; outer calice lobes are damaged; the top-leaflets of all upper crown leaves have been hammered off; the lower pair of lobes is damaged on lower crown leaves, with only one leaf preserving its bending top-leaflet.

References: unpublished.

Capital K5

Location: Miolin family house, Ulica sela 10 (Cadastral Municipality of K. Sućurac, land plot no. 6217) (Fig. 1b)

Dimensions: dia. 26 cm, h. 34 cm, lower crown h. 16 cm, upper crown h. 23 cm, kalathos lip h. 0.5 to 1 cm, abacus l. 41 cm, abacus h. 6 cm (*cavet* 3.5 cm, *ovolo* 2.5 cm), recess for the metal clamp on the capital's bearing surface: dia. 6 cm, depth 5.5 cm.

Material: white marble

Condition: One fourth of the abacus and the underlying upper register have been hammered off;

jedan list je potpuno otučen, dva su pretrpjela jača oštećenja, na ostalim listovima oštećeni su završeci listića donjeg režnja, samo jedan list ima sačuvan povijeni vrh.

Na pojedinim dijelovima kapitela uočavaju se tragovi cementa.

Bibliografija: Kečkemet 1978, p. I 47. str. 31, 289.

all axial motifs are damaged; four helices, four volutes and three cauliculi are destroyed; three upper crown leaves show major damage and the others have damaged top-leaflets; one lower crown leaf has completely broken off, two have sustained major damage and the others have damaged lower lobe foliole tips, with only one leaf featuring a preserved bending top-leaflet.

The capital at places shows traces of cement.

References: D. Kečkemet 1978, Catalogue p. I 47. p. 31, 289.

LITERATURA / BIBLIOGRAPHY

- Bianchi 2009 F. Bianchi, *Su alcuni aspetti della decorazione architettonica in marmo a Leptis Magna in età imperiale*, Maromora 5, Pisa – Roma 2009, 45-70.
- Cambi 1992 N. Cambi, *Sučurac u antici*, in: Zbornik Kaštel Sućurac od prapovijesti do XX stoljeća, Z. Gunjača (ed.), Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Podvorje, Društvo za zaštitu kulturne baštine Kaštel Sućurca, Split, Kaštela, 1992, 49-61.
- Cavalieri Manasse 1983 G. Cavalieri Manasse, *Architettura romana in Museo*, Antichità Altoadriatiche XXIII, I musei d'Aquileia, Presitoria-Architettura-Scultura-Musaici, Collezioni fuori sede, Udine 1983, 127-158.
- Cenciaioli 1978 L. Cenciaioli, *I capitelli domani di Perugia*, Lettere e Filosofia Università degli studi di Perugia, Vol. XV, nuova serie volume I, 1977/1978, Perugia 1978, 41-96.
- Duplančić 2008 A. Duplančić, *Tri srednjovjekovna spomenika iz Kaštela*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 41, Književni krug Split, Konzervatorski odjel u Splitu, Split 2008, 49-66.
- Egger 1926 R. Egger, *Der Alterchristliche Friedshof Manastirine*, in: Forschungen in Salona II, Wien 1926.
- Fischer 1990 M. L. Fischer, *Das korinthische Kapitell im Alten Israel in der hellenistischen und roemischen Periode*, Mainz 1990.
- Gans 1992 U.-W. Gans, *Korinthiserende Kapitelle der römischen Kaiserzeit, Schmuckkapitelle in Italien und den nordwestlichen Provinzen*, Köln – Wien 1992.
- Ginouvès 1992 R. Ginouvès, *Dictionnaire méthodique de l'architecture grecque et romaine. Tome II. Eléments constructifs, supports, couvertures, aménagements intérieurs*, Rome 1992.
- Ginouvès, Martin 1985 R. Ginouvès, R. Martin *Dictionnaire méthodique de l'architecture grecque et romaine. Tome I. Matériaux, techniques de construction et formes du décor*, Rome 1985.
- Hébrard 1912 E. Hébrard, *Le Palais de Dioclétien à Split*, Paris 1912.
- Kähler 1965 H. Kähler, *Split i Piazza Armerina, rezidencije dvaju careva tetrarha*, in: URBS 4, 1961-1962, Split 1965.
- Kautzsch 1936 Kautzsch R. *Kapitellstudien*, Berlin – Leipzig 1936.
- Kečkemet 1978 D. Kečkemet, *Kaštel Sućurac*, Mjesna zajednica Kaštel Sućurac, Split 1978.
- Leon 1971 Ch. F. Leon, *Die Baudekoration des Trajansforum und ihre Stellung in der früh und mittelkaiserlichen Architekturdekoration Roms*, Wien 1971.
- Marasović 1992 K. Marasović, *Poznavanje prostornog razvoja Kaštel Sućurca je temelj obnove i očuvanja*, in: Zbornik Kaštel Sućurac od prapovijesti do XX stoljeća, Z. Gunjača (ed.), Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Podvorje, Društvo za zaštitu kulturne baštine Kaštel Sućurca, Kaštela 1992, 213-223.
- Marasović 1997 J. Marasović, *Znanstveni projekt Graditeljsko nasljeđe Splita*, in: Obnova 2, Split 1997, 4-67.
- Marasović 2002 K. Marasović, *Kaštelanski kašteli*, doktorska disertacija, Arhitektonski fakultet Zagreb, Zagreb 2002.
- Marasović et al. 2013 K. Marasović, R. Plejić, M. Čurković, *Arheološka i arhitektonska baština na prostoru bivše tvornice "Jugovinil" u Kaštel Sućurcu*, Kaštelanski zbornik 10, Društvo Bijaći, Muzej grada Kaštela, Kaštela 2013, 141-160.
- Matetić Poljak 2009 D. Matetić Poljak, *Les chapiteux du Palais de Dioclétien*, in: Dioklecijan, tetrahija i Dioklecijanova palača o 1700. obljetnici postojanja: Zbornik radova s međunarodnog simpozija održanog od 18. do 22. rujna 2005. u Splitu, N. Cambi, J. Belamarić, T. Marasović (eds.), Književni krug Split, Knjiga Mediterana 54, Split 2005, 197-234.
- Matetić Poljak 2014 D. Matetić Poljak, *Les blocs à décor architectural antérieurs au palais de Dioclétien à Split*, in: Akti XII. Međunarodnog kolokvija o rimskoj provincijalnoj umjetnosti. Datiranje kamenih spomenika i kriteriji za određivanje kronologije, Pula 23-28, V, 2011. I. Koncani Uhač (ed.), Pula 2014, 189-193.

Daniela Matetić Poljak, Doroti Brajnov Botić, Pet antičkih kapitela iz Kaštel Sućurca
Five Roman capitals from Kaštel Sućurac

- Matetić Poljak 2017 D. Matetić Poljak, *Roman and Late Antique spolia, in the city of Trogir (Croatia)*, in: Decor. Decorazione e architettura nel mondo romano. Atti del Convegno Internazionale Roma, 21-24 maggio 2014, E. Caprioli (ed.), Thiasos monografie 9, Edizioni Quarsar, Roma 2017, 225-234.
- Matetić Poljak, Brajnov Botić 2017 D. Matetić Poljak, D. Brajnov Botić, *Dva azijska korintska kapitela (spolije) iz Kaštel Sućurca i Kaštel Novoga*, Kaštelanski zbornik 12, Kaštel Lukšić 2017, 91-108.
- Pavlov, Vuletin 1916 D. Pavlov, I. Vuletin, *Iz povijesti Kaštela*, tiskara Josip Ferrari, Šibenik 1916.
- Pensabene 1971 P. Pensabene, *Villa del Casale a Piazza Armerina*, Appendice II, "Gli elementi decorativi architettonici", *Mélanges d'École française de Rome, Antiquité*, Tome 83, Rome 1971, 207-233.
- Pensabene 1973 P. Pensabene, *Scavi di Ostia VIII. I Capitelli*, Roma 1973.
- Pensabene 1986 P. Pensabene, *La decorazione architettonica, l'impiego del marmo e importazione dei manufatti orientali a Roma, in Italia ed in Africa (II-VI d. C.)*, in: Società romana, e impero tardoantico III, "Le merci, gli insediamenti", A. Giardina (ed.), Bari 1986, 287-429.
- Pensabene 1993 P. Pensabene, *Elementi architettonici d'Alessandria e di altri siti egiziani*, Roma 1993.
- Pensabene 2015 P. Pensabene, *Roma su Roma. Reimpiego architettonico, recupero dell'antico e trasformazioni urbane tra il III e il XIII secolo*, Monumenti di antichità cristiana, ser. II, vol XXII, Roma 2014.
- Ronczewski 1923 K. Ronczewski, *Variantes des chapiteaux romains*, Annales de l'Université de Latvie, Livre 8, Riga 1923.
- Rossignani 1975 M. P. Rossignani, *La decorazione architettonica romana in Parma*, Roma 1975.
- Russell 2013 B. Russell, *The Economics of the Roman Stone Trade*, Oxford 2013.
- Santorio Bianchi 1990 Santorio Bianchi, *Capitelli Romani di Reimpiego a Motesorbo, Sarsina, San Leo e Rimini*, Bologna 1990.
- Scrinari 1952 V. Scrinari, *I capitelli romani di Aquileia*, Padova 1952.